

БҮЛЭГ 2. СОЁЛ

Суралцахуйн зорилт	Тулгуур ойлголт
<p>Жишээ, тохиолдол, мэдээлэлтэй ажиллах замаар соёлын даяаршил, орон зай, эрх чөлөө, адилсал, дархлааны тухай ойлголтын утга холбогдол, соёлын бодлого, үйлдвэрлэлийн мөн чанар, чиг үүрэг, хандлагыг мэдэх</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Соёл • Соёлын үйлдвэрлэл • Соёлын аялал жуулчлал • Соёлын даяаршил • Соёлын адилсал • Соёлын дархлаа • Соёлын орон зай • Соёлын цочирдол • Соёлын эрх чөлөө
<p>Орчин үеийн соёлын өөрчлөлт, түүнд нөлөөлөх хүчин зүйлс, үр дагаврыг жишээ, баримтаар нотлон тайлбарлах, олон соёлын орчинд амьдрах чадвар эзэмших үндэсний соёлын онцлогийг агуулсан үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх хэрэгцээ шаардлагыг тодорхойлох, тайлбарлах</p>	
<p>Аливаа соёлд хүндэтгэлтэй хандах, эх орон, эх дэлхийг хайрлан хамгаалах, амьдралын зохистой зан үйлд суралцах хандлага төлөвших</p>	

Сэдэв 1. СОЁЛЫН ҮЙЛДВЭРЛЭЛ

Бид өмнөх ангидаа бэлгэ тэмдэг, хэл, мэдлэг, итгэл үнэмшил гэх мэт соёлыг бүрдүүлэгч элементүүдийн утга холбогдлыг мэдэж, соёлын түгээмэл шинж, олон янз байдлын учир шалтгааныг тайлбарлах, соёлын хэрэглээ, чиг үүргийг тодруулах зэрэг чадварт суралцсан билээ. Эдгээр мэдлэг, чадвараа ашиглаад 11 дүгээр ангидаа соёлын бодлого, үйлдвэрлэл, даяаршил, эрх чөлөө зэрэг орчин үеийн соёлын асуудлыг судалж, утга учрыг ойлгох, улмаар үндэсний хийгээд олон соёлын орчинд амьдрах чадвар эзэмших, амьдралын зохистой зан үйлд суралцах талаар санаагаа дэвшүүлэх, үнэлэлт дүгнэлт өгөх болно.

Даалгавар 2.1. Дараах мэдээллийг уншаад өгөгдсөн асуултад хариулаарай

Монгол улс Үндэсний их баяр наадмаас гадна Даншиг наадам, Морин хуур наадам, Тэмээний баяр, Мөсний баяр гэх мэт олон наадмыг уламжлал болгон зохион байгуулж байна. 2014 оноос эхлэн өвлийн наадмыг зохион байгуулдаг болсноор манай орныг зорих жуулчдын тоо улам нэмэгджээ. Улаанбаатарын өвлийн наадмын мөсөн шагай болон мөсөн сурын харвааны тэмцээн, тэшүүрийн болон уран гулгалтын үзүүлбэр, өвлийн дугуйн аялал, нохойтой чарганы тэмцээн зэрэг нь жуулчдын ихэд сонирхдог арга хэмжээний нэг болсон байна.

Хөвсгөл нуурын “Хөх сувд-2018” мөсний баярт дотоодын 15 мянга гаруй, гадаадын 130 орчим жуулчин оролцсон бол Хар ус нуурын “Мөнгөн шагшuurга” мөсний баярт дотоод, гадаадын жуулчин нийлсэн 12 мянга гаруй хүн оролцжээ. Олон нийтийг ийнхүү татаж буй эдгээр наадам нь соёлын үйлдвэрлэлийн хэлбэрүүд юм.

Наадмыг зохион байгуулахад боловсрол, соёл, аялал жуулчлалын чиглэлээр үйл ажиллагаа эрхэлдэг төрийн болон төрийн бус байгууллагууд, бүс нутгийн төрийн захиргааны байгууллагууд, хэвлэл мэдээлэл, олон нийтийн радио, телевиз, тохижилт засвар үйлчилгээний байгууллага, хэв журам сахиулах байгууллага гэх мэт маш олон байгууллага оролцдог байна.

Дэлхий даяар зөвхөн зун болдог хөгжмийн наадмууд мянга гаруй байдаг аж. Хэдэн өдрөөр үргэлжлэн олон мянган хүнийг нэг дор цуглуулж чаддаг хөгжмийн наадмуудад тайз, дэлгэц, хөгжмийн тогног төхөөрмжөөс гадна үйлчилгээний асар, VIP тусгай өрөө зэрэг хүрэлцэн ирсэн дуучид, хөгжимчид, зочид, үзэгчдэд тав тух, таашаалыг дээд зэргээр мэдрүүлэх зорилго бүхий орчинг бүрдүүлдэг байна.

Монгол улсад зохиогддог янз бүрийн наадам нь нүүдэлчин монголчуудын соёлыг олон улсад таниулах, үндэстний соёлын салбарын хөгжлийг илтгэх, соёлын харилцааг дэмжих, бэхжүүлэх, харилцааны шинэ хэлбэрийг нээх гэх мэт чухал ач холбогдолтой.

Асуулт:

1. Соёлын ямар чиг үүргүүд илэрч байна вэ?
3. Соёлын үйлдвэрлэл гэж юу болох талаар санаагаа бичээрэй.
4. Соёлын үйлдвэрлэлээр ямар бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэдэг вэ?

1980-аад оны үед техник, технологийн эрс дэвшил гарч, кино урлаг, дуу хөгжим, шоу бизнес эрчимтэй хөгжсөнтэй холбоотой олон улсын түвшинд соёлын үйлдвэрлэл хэмээх ойлголт анх гарчээ. Олон улсын туршлагаас харахад соёлын үйлдвэрлэлийг “бүтээлч эдийн засаг”, “шинэ эдийн засаг”, “утаагүй үйлдвэрлэл”, “бүтээлч үйлдвэрлэл”, “соёлд суурилсан бүтээлч үйлдвэрлэл”, “чөлөөт цагт зориулсан үйлдвэрлэл” зэргээр нэрлэж байна. Улс орнуудын үндэстний өв уламжлал, ёс заншил, соёлын онцлогоо агуулсан үйлдвэрлэл, үйлчилгээг бүтээж, олон улсын болон үндэсний зах зээлд гарган таниулах үйл ажиллагаа улам өргөжиж байна. Бас соёлын үйлдвэрлэлийг өргөжүүлэн, түүний эдийн засаг, нийгэмд оруулах бодит үр өгөөжийг нь хүлээн зөвшөөрч, улам бүр дэмжин хөгжүүлэх зорилт тавин хэрэгжүүлж байна.

Тулгуур ойлголт

Соёлын үйлдвэрлэл. Хувь хүний бүтээлч сэтгэлгээ, ур чадвар, авьяас билгээс эх сурвалжтай, оюуны өмчөөр хамгаалагдсан соёлын агуулга бүхий бараа, бүтээл үйлдвэрлэх, тэдгээрийн хуваарилалт, нийлүүлэлтийн тогтолцоог хангасан үйлдвэрлэлийн салбарыг хэлнэ.

Соёлын үйлдвэрлэлд оюуны өмч, зохиогчийн эрхтэй холбоотой бүтээл туурвил, үйлчилгээ багтана. Жишээ нь, археологи, архитектур, гар урлал, үндэсний тоглоом, хувцас загвар, дизайн, музей, галерей, угсаатны зан үйл, тайзны урлаг, дуурь, дуу бүжиг, хөгжим, театр, цирк, ардын урлаг, баримал, уран зохиол, номын сан, хэвлэл, телевиз радио, орчин үеийн модерн урлагийн урсгалууд, кино, видео, гэрэл зураг, дүрслэх урлаг, гар урлал, цахим хэвлэл, зар сурталчилгаа, компьютерийн тоглоом зэргийг нэрлэж болно.

Соёлын үйлдвэрлэл ямар ач холбогдолтой вэ?

- ажлын байр нэмэгдүүлдэг.
- иргэдийн авьяасыг нээх, хөгжүүлэх боломжийг бий болгоно.
- уралдаан, тэмцээн, нээлттэй дуудлага худалдаа зохион байгуулах хэлбэрээр соёлын ажилтнууд, уран бүтээлчдийн бүтээн туурвих, мэргэших, соёлын солилцооны шилжилт хөдөлгөөнд орох, тогтмол орлоготой байх, төсөл, хөтөлбөрт хамрагдах боломжийг бүрдүүлнэ.
- эрх чөлөө, ардчилал, хүлээцтэй байдал, нийгмийн шударга ёс болон харилцан хүндлэл зэрэг зарчим, үнэ цэнийг дэлгэрүүлж, бэхжүүлэх боломжийг нэмэгдүүлнэ.
- соёлын үйлдвэрлэл дэх иргэдийн оролцоо нь нийгмийг нягтруулж, нийгмийн бүлгийг хүчирхэг болгодог.
- улс орнуудыг соёл, ёс заншлаар нь ялган таниулах гол арга зам болдог.
- тухайн соёлын бусдаас ялгарах, дахин давтагдашгүй өвөрмөц шинжийг нээн илрүүлдэг.
- дэлхий нийтэд өөрсдийн брендийг бий болгож, соёлын салбарын шударга өрсөлдөөнийг дэмжих, соёлын өвөө эргэлтэд оруулах замаар эдийн засагт тодорхой хувь нэмэр оруулдаг.
- ДНБ-ний хэмжээг нэмэгдүүлэн ард түмний амьжиргааны түвшинг дээшлүүлдэг.

Соёлын төрөл бүрийн үйлчилгээ бий болгох, бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх, түгээх үйл ажиллагааг үндэсний соёлын бодлогод тусган хэрэгжүүлдэг. Монгол улс “Соёлын үйлдвэрлэл” үндэсний хөтөлбөрийг 2015 онд батлан хэрэгжүүлж эхлээд байна. Энэ хөтөлбөрийн зорилго нь соёлын үйлдвэрлэл эрхлэх таатай нөхцөлийг бүрдүүлэх, соёлын салбарт хүний нөөцийн чадавхийг бэхжүүлэх, улс, үндэстнийхээ арвин баялаг өв уламжлал, ёс заншил, байгалийн өвөрмөц дүр төрх, соёлын нөлөөг сэргээх, хайрлан хамгаалах, эдийн засгийн эргэлтэд оруулах, дэлхий нийтэд таниулах, сурталчлах арга хэмжээ авч, өөрийн орны нөөц, бололцоонд тулгуурлан соёлын үйлдвэрлэлийг дэмжин хөгжүүлэхэд оршино. “Соёлын үйлдвэрлэл” үндэсний хөтөлбөрийг соёлын үйлдвэрлэл, үйлчилгээ явуулах боломж, нийгэм, эдийн засгийн үр ашгийг харгалзан үзэж дараах хүрээнд хэрэгжүүлэхээр заасан байдаг. Үүнд:

-кино урлаг (бүх төрөл)

-дизайн, дүрслэх урлаг (хувцас загвар, дизайн, гар урлал, уран зураг)

-тайзны уран бүтээл (урлагийн бүх төрлийн тоглолт, үзүүлбэр)

-соёлын өв, уламжлал, зан заншил, соёлын аялал жуулчлал

Даалгавар 2.2. Асуултад хариулаарай

1. Соёлын үйлдвэрлэл, үйлдвэрлэлийн соёл гэсэн ойлголтууд ямар ялгаатай вэ?
2. Таны хамгийн их сонирхдог, эсвэл хамгийн сайн мэддэг соёлын үйлдвэрлэлийн төрөл юу вэ?
3. Энэхүү үйлдвэрлэлийн онцлог, соёлын гэгдэх шалгуур нь юу вэ?
4. Энэхүү үйлдвэрлэлийн хөгжлийн чиг хандлагын талаар та ямар бодолтой байна вэ?

Соёлын аялал жуулчлал гэж юу вэ?

Хүснэгт 2.1. 2018 оны 1 сарын жуулчдын мэдээ өнгөрсөн мөн оны үетэй харьцуулсан мэдээ

Монгол улсад ирсэн гадаадын иргэд	2017 оны 1 сар	2018 оны 1 сар	Зөрүү /тоо/	Зөрүү /хувь/
Нийт: Зорчигч	22516	27209	4 693	17,25%
Үүнээс: жуулчин	19548	22233	2 685	12,08%
1.Ази номхон далай	11059	12090	1 031	8,53%
2.Европ	7748	9286	1 538	16,56%
3.Америк	693	777	84	10,81%
4.Африк	34	43	9	20,93%
5.Ойрхи дорнод	14	37	23	62,16%

Эх сурвалж: Хил хамгаалах ерөнхий газар

Соёлын үйлдвэрлэлийн салбарт аялал жуулчлал онцгой байр суурь эзэлдэг. Жишээ нь, дэлхийн өнцөг булан бүрт байгаа янз бүрийн угсаатны төлөөллийн манай соёлын орон зайд амьдарч үзэх, бидний амьдралын хэв маягтай танилцах хүсэл сонирхол нэмэгдсээр байгааг энэхүү судалгаа харуулж байна.

Манай улсыг зорин ирсэн жуулчид Төв, Өвөрхангай, Өмнөговь, Хөвсгөл аймагт голчлон очдог. Ирж буй жуулчид манай орны унаган байгаль, нүүдэлчдийн зан заншил, Чингис хааны тухай илүү их сонирхдог. Үндэсний статистикийн хороо (ҮСХ)-ны мэдээлж байгаагаар сүүлийн 5 жилд Монгол улсыг зорин ирсэн жуулчдын зарцуулалтыг салбараар авч үзвэл Улаанбаатарт гаргадаг нийт зардлынхаа 58 хувийг сувинер, ноолууран эдлэл, архи зэргийг худалдан авахад зарцуулжээ. Сүүлийн 5 жилд зөвхөн Улаанбаатар хотод аялал жуулчлалын салбарт ажиллагсдын тоо жилд дунджаар 1114 мянгаар өссөн үзүүлэлтэй байна.

Даалгавар 2.3. Эх сурвалжтай ажиллаарай

Хүснэгт 2.1. ДНБ ба Аялал жуулчлалын салбарын нийт орлого

	2012	2013	2014	2015	2016
Аялал жуулчлалын салбарын нийт орлого, сая ам.долл	286.5	263.2	253.8	277.0	312.8
ДНБ-д эзлэх хувь хэмжээ, %	2.3	2.1	2.11	5.3	5.6

Эх сурвалж: Статистикийн эмхтгэл, 2016, ҮСХ

Асуулт:

1. Аялал жуулчлалын салбарын орлого 1%-иар өсөхөд түүний ДНБ-д эзлэх хувь хэмжээ хэдэн хувиар өсөж байна вэ?
2. Аялал жуулчлалын салбарын орлого болон түүний ДНБ-д эзлэх хувь хэмжээг графикаар илэрхийлж тэдгээрийн хоорондын хамаарлын чиглэлийг тогтооно уу?
3. Графикаас ямар асуудал ажиглагдаж байна вэ?
4. Тус асуудалд хүргэсэн шалтгааны талаар юу гэж бодож байна вэ?

Соёлын аялал жуулчлал ямар ач холбогдолтой вэ?

- эдийн засгийн өсөлт, нийгмийн тэгш байдлыг хангаж, бие хүний хөгжлийг дэмжинэ.
- олон улсын харилцаа, харилцан хүндэтгэл, ойлголцол, энх тайвнаар зэрэгцэн орших зорилгод эерэгээр нөлөөлнө.
- түүх, соёлын үнэт зүйлсийг нийтийн хүртээл болгодог.
- өөрийн соёлын өвөрмөц хэв маягийг тодруулах, бэхжүүлэхэд тусалдаг.
- үндэсний бахархлыг сэргээх, соёлын дархлааг идэвхжүүлдэг.
- бусдын соёлд хүндэтгэлтэй хандах, хүн төрөлхтний оюун ухааны ололт амжилттай танилцах, танин мэдэх арга хэрэгсэл болдог.
- соёлын олон янз байдал, баялаг шинжийг зөв ойлгох, хүлээн авах, хүндэтгэх боломжийг бүрдүүлдэг.
- хүн төрөлхтнийг оюун санааны болон ёс суртахууны нэгдмэл байдалд уриалан дуудах хүчин зүйлийн нэг болдог.
- хөдөө орон нутагт ажлын байрыг нэмэгдүүлснээр хот руу чиглэх хүн амын урсгалыг багасгадаг зэрэг ач холбогдолтой юм.

Хүмүүс соёлын хэрэгцээгээ хангахын тулд шинэ мэдлэг, туршлага хуримтлуулах, бас одоо ба өнгөрсөн үеийн түүхийг төлөөлж байгаа газар нутаг, үйл ажиллагааг хүмүүс сонирхох, судлах зорилгоор өөр газар оронд аялдаг. Ийнхүү биеэр очиж үзэх, судлах, аялан жуулчлах гол шалтгаан нь соёлын олон янз байдал юм. Соёлын агуулгагүй аялал жуулчлалын төрөл гэж үгүй. Учир нь хүмүүс очиж буй улс орныхоо үндэсний хэлээр ярихгүй ч гэсэн сонсон мэдрэх, соёлын тэмдэг дохиог нүдээр үзэх, телевиз, театр урлагийн тоглолт үзэх, үндэсний хоол ундаар дайлуулах, орон гэр, тээвэр холбоогоор үйлчлүүлж, түүх, соёлтой нь танилцах гэх зэргээр соёлын орчинд нь ордог. Энэ утгаар нь судлаачид соёлыг аялал жуулчлалын хамгийн анхдагч орчин гэж үздэг. Соёлын аялал жуулчлал хэмээх ойлголт 1970-аад оноос нийтийн хэрэглээнд нэвтэрчээ.

Тулгуур ойлголт

Соёлын аялал жуулчлал. Түүх, соёл, урлаг, үндэсний амьдралын хэв маяг, үнэт зүйл үнэлэмж, уламжлал төдийгүй соёл хоорондын харилцаа, солилцооны бүтээлч үйл ажиллагааны олон арга замыг өөртөө багтаасан өөр соёлын орчинтой биечлэн танилцах аялалыг хэлнэ.

<http://www.unesco.ee/bct>

Соёлын аялал жуулчлал нь бусдын соёлыг өөрийн бие сэтгэлээр мэдэрч судлах, хэрэглэх, хүлээн авах үйл ажиллагаа юм. Бас тухайн ард түмний соёл, ёс заншил, үнэлэмж, үнэт зүйлс аялал жуулчлалын эргэлтэд орж байгаагийн илрэл юм.

Соёл нь жуулчдын сонирхлыг татддаг нэг үндсэн хүчин зүйл бөгөөд энэ чиглэлийн үйлдвэрлэл бол соёлын аялал жуулчлал мөн. Энэ үйлдвэрлэл нэг талаас, улс үндэстний соёлын өвөрмөц байдал, түүх, соёлын өвд түшиглэх, нөгөө талаас жуулчдын эрэлт хэрэгцээнд түшиглэн хөгжиж байна.

Бүдүүвч 2.1. Соёлын аялал жуулчлалыг хөгжүүлэхэд баримтлах зарчмуудаас

Соёлын аялал жуулчлалыг байгалийн болон соёлын нөөц баялгийг зөвхөн үзэж сонирхох төдийхнөөр хязгаарлаж болохгүй юм. Манай судлаачид соёлын өвийн хадгалалт, хамгаалалт муудаж байгаа, хадгалан тээгчид нь жилээс жилд цөөрч байгаа, язгуур соёлын нөөц хомсдож байгаа талаар олонтаа тэмдэглэсэн байдаг. Соёл, ёс заншлаа хадгалж хамгаалах, түүнийг тээж яваа хүмүүстэй нь уулзах, дотносох хэрэгцээ улам бүр нэмэгдэж байна. Энэ утгаараа соёлын аялал жуулчлал нь өрсөлдөх чадвар сайтай салбар юм. Энэ салбар өнөөдөр уламжлалт эдийн засгийн салбар биш боловч орчин үед улс орнуудын хөдөө аж ахуй, уул уурхай болон аж үйлдвэрийн салбартай өрсөлдөхүйц салбар болон хөгжиж байна. Нөгөө талаас, үйлдвэрлэлийн нэг төрөл

төдийгүй, амьдралын шинэ хэв маяг, ертөнцийг үзэхүйн шинэ хандлага болон хөгжиж байна.

Бүдүүвч 2.2. Соёлын аялал жуулчлалын төрөл

Соёлын аялал жуулчлалын амжилт нь дэд бүтцийг хэрхэн бүрдүүлж чадсанаас хамаарна. Үүнд, зам, тээвэр, харилцаа холбоо, хэвлэл мэдээлэл, нийтийн хоол, зочид буудлын үйлчилгээ, алжаал тайлах төвүүд, амралт, цэнгээний газрууд, даатгал, эрүүл мэнд, аюулгүй байдал, банк санхүүгийн үйлчилгээ, боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан, шашин болон олон нийтийн мэдээллийн сүлжээ зэрэг олон салбар хамаардаг.

Манай улсад соёлын аялал жуулчлалыг хөгжүүлэхэд нэн түрүүнд тулгамдаж буй асуудлыг судлаачид жуулчдын саналд үндэслэн гаргажээ. Үүнд:

- бүс нутгийн онцлог бүхий бренд бүтээгдэхүүнтэй болох
- байгалийн гамшиг, утаа, халдварт өвчин, улс төр, эдийн засгийн тогтворгүй байдал, тээврийн хэрэгсэл зэргээс шалтгаалан жуулчдын аюулгүй байдлыг хангах
- эрүүл мэндийн үйлчилгээг сайжруулах
- түүх, соёлын дурсгалыг сэргээн засварлах
- байгаль орчноо хайрлан хамгаалах
- зочид буудлын үйлчилгээг сайжруулах
- уламжлалт ёс заншлаа сайн судалж, илүү тод таниулах боломжийг бүрдүүлэх
- соёлын аялал жуулчлалын мэргэжлийн боловсон хүчнийг бэлтгэх
- хөдөө орон нутагт дэд бүтэц, замын сүлжээг сайжруулах
- шинжлэх ухаан, техникийн дэвшлээр улс орнуудын бүтээгдэхүүн, хэрэглээ ихээхэн ижилсэж байгаа өнөөгийн нөхцөлд нүүдлийн соёлын өвөрмөц төрх, давуу талыг тодруулах, өрсөлдөх чадварыг нэмэгдүүлэх
- угсаатны аялал жуулчлалыг бүсчлэн хөгжүүлэх
- зөв оновчтой бодлого, төлөвлөлт, удирдлагаар хангах
- жуулчдын тоо өсөн нэмэгдэх хэрээр байгаль, орчин соёлын өв газруудад үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг судлах зэрэг орж байна.

Даалгавар 2.4. Мэдээллийг уншаад асуултын дагуу ажиллаарай

а. Хүн бүхэн хүний эрхийг мэддэг байх, амьдралын өөр хэв маягийг ойлгодог, хүлээцтэй байх хэрэгтэй болов. Орчин үеийн соёлын асуудлаар бүх насны хүмүүс гэртээ, сургуульдаа, ажлын байрандаа гээд хаана ч гэсэн мэдээлэл хуваалцах, солилцох, ашиглах байдлаар хөгжиж байх хэрэгтэй болов.

б. Улс үндэстнүүдийн харилцан хамааралд хүндэтгэлтэй хандсан, илүү хүнлэг хамтын ажиллагаа хэрэгтэй болов. Хүмүүс шунал хийгээд атаа жөтөөг урьдал болгох бус, харин бусдын сэтгэл санаа, аз жаргалын асуудалд ихээхэн ач холбогдол өгөх, зөв шударга хамтын ажиллагааг эрхэмлэх хэрэгтэй болов.

в. Монгол гэрээ барьж чаддаг өрхийн тэргүүн байх хэрэгтэй, хоймортоо сууж үлгэрээ ярьж туулиа хайлдаг өвгөд, дээс томож, утас ээрэх эмгэд, адуугаа манаж, морьдоо сойж, айргаа исгэдэг эрчүүд нь, саалиа авч, цагаан идээгээ боловсруулдаг эзэгтэй нар, шилбүүр унан наадаж, эцэг эхээсээ монгол ухаанаа өвлөх багачууд бүгд оршин байх хэрэгтэй болов.

Асуулт:

Мэдээллүүд соёлын аялал жуулчлалын хөгжилд ямар ач холбогдолтой вэ? Мэдээлэл тус бүрт тайлбар хийж, ярилцаарай

Гэртээ хийгээрэй

1. Танай орон нутагт соёлын үйлдвэрлэл явуулж буй ямар байгууллага, хувь хүмүүс байна вэ? Тэдгээрийн үйл ажиллагааны онцлог, орон нутгийн хөгжилд оруулж буй хувь нэмрийг судлан, дүгнэлт хийж таилцуулаарай.

2. “Соёлын үйлдвэрлэл” үндэсний хөтөлбөрийн зорилго, зарчим, зорилт, хэрэгжүүлэх арга хэмжээ, хэрэгжилтийг үнэлэх шалгуур үзүүлэлтийн талаар уншин судалж, илтгэл бэлтгэн хэлэлцүүлээрэй.

Нэмж судлаарай

-“Соёлын үйлдвэрлэл” үндэсний хөтөлбөр 2015 он
 -“Төрөөс соёлын талаар баримтлах бодлого”, 2012 он
 -Аялал жуулчлалын статистик. АЖГ. 2014-2016.
 - Долгорсүрэн.Ж “Соёлын аялал жуулчлал” судалгааны тайлан. УБ., 2005.
 -Статистикийн эмхтгэл, 2016. УСХ
 -Дэлхийн аялал жуулчлалын байгууллагын вэб хуудас: www.unwto.org/www.1212.mn
<http://www.unesco.ee/bct>

Сэдэв 2. СОЁЛЫН ДАЯАРШИЛ

Соёлын үйлдвэрлэл дэлхий даяар эрчимтэй хөгжиж эдийн засгийн салбарт оруулах хувь нэмрээрээ аж үйлдвэржилтээс илүү чухалд тооцогдоход нөлөөлсөн гол хүчин зүйл нь соёлын харилцааны шинэ үе, техник, технологийн хурдацтай хөгжил, даяаршил юм.

Даалгавар 2.5. Дараах мэдээллийг уншаад өгөгдсөн асуултын дагуу багаар ажиллаарай.

<p>Бид өндөр хөгжилтэй орнуудын хэрэглээнд байгаа бүтээгдэхүүн үйлчилгээг хэрэглээндээ нэвтрүүлж, материаллаг тав тух бүхий орчин бүрдүүлж чадаж байна. Хот, хөдөө гэлтгүй манай иргэд гар утсыг албан болон албан бус харилцаанд олон зориулалтаар ашиглаж байна. Олон хүн гадаадад сурч, амьдарч байна. Цахим технологийн үр шимээр ном зохиолыг төрөлх хэл дээр нь унших, судлах, нэр томьёоны цахим лавлагааг ашиглах боломж бүрдэж байна. Бас сонирхсон асуудлын дагуу судалгаа хийж, шаардлагатай тохиолдолд үр дүнг өөрийн нэрээр дэлхий нийтэд таниулах боломжтой болов.</p> <p>Хүмүүс гэрээсээ, өөр улсаас эсвэл өөрийн боломжит цагтаа хийдэг хөдөлмөр эрхлэлтийн хэлбэрүүд ч бий болов. Энэ бүхэн бол шинжлэх ухаан технологи нь олон салбарт гайхамшгийг бүтээж байгаагийн илрэл юм.</p>	<p>Орчин үед бидний хүүхдүүд юу чухал болох, ямар үр дагавартай болохыг мэдэхгүйгээр олон цагийг интернетэд өнгөрөөх болов. Тэд доромжлол, хэрүүл, хүчирхийлэл, гэмт хэрэг гэх мэт хүсээгүй, шаардлагагүй зүйлсийн талаар уншиж байна. Нийгэмд эдийг шүтэх хандлага, зохисгүй хэрэглээ, буруу хэвшил, баяжих эрмэлзэл, авилгал, хулгай дээрэм дэлгэрэх зэрэг гаж үзэгдлүүд ихсэж байна. Ийм сөрөг үзэгдлүүд манай улсын хөгжилд чөдөр тушаа болж байна. Энэ бүхэн бол материаллаг зүйлсийн хөгжлийн хойноос хөөцөлдөж, оюун санааны үнэт зүйлсийн төлөвшлийг орхигдуулж байгаатай холбоотой.</p>	<p>XX зууны сүүлээр ардчилал, зах зээлийн харилцаа өргөжин тэлж, улс орон, ард түмний соёлын харилцаа эрс өслөө. Соёлын нийгмийн үүрэг улам тодорч, эдийн засаг, улс төр ч соёлын онцлогоор тодорхойлогдох болов. Өөрөөр хэлбэл, соёлын онцлог нь эдийн засаг, улс төрийн бодлогыг тодорхойлж байна гэсэн үг. Энэ бүгд нь соёл судлалын үүрэг, ач холбогдлыг улам нэмэгдүүлж байна. Өнөөдөр соёл судлалд угсаатны соёл судлал, соёлын философи, соёлын эдийн засаг, соёлын газар зүй, соёлын социологи, соёлын сэтгэл зүй, соёлын экологи, соёлын үйлвэрлэл, тэрчлэн музей судлал, номын сан судлал гэх мэтийн олон салбар бий болов. Энэ бүхэн нь соёл нийгэмд асар их үүрэгтэйг харуулж байгаа юм.</p>
--	--	--

Асуулт:

1. Мэдээлэл тус бүрийн гол утга санаа юу вэ?
2. Мэдээллүүд хоорондоо ямар хамааралтай вэ?
3. Мэдээллүүдийг нэгтгэж, гол утга санааг нэг эргэцүүлэмж болгон бичээрэй. Үгийн тоо 60-80.
4. Эргэцүүлэмжийнхээ утга санааг илэрхийлсэн оновчтой гарчиг өгч, үндэслэлээ тайлбарлан ярилцаарай

Орчин үед даяаршлын үйл явц нийгмийн амьдралын бүх хүрээг хамран хөгжиж байна. Дэлхийн улс орнууд эдийн засаг, санхүү, улс төр, хэл, соёл, техник, технологийн салбарт нэгдэн нягтрах үйл явц эрчтэй явагдаж байна. Улс орнуудын санхүү, хөрөнгийн зах зээл харилцан хамааралтай болж, нэг орны эдийн засгийн хямрал бүс нутагт, бүс нутгийн хямрал нь дэлхийд нөлөөлөх болов. Соёлын солилцоо эрчимжиж, хүмүүс хормын дотор өөр тивд байгаа найз нөхөдтэйгээ холбогдох, дэлхийн өнцөг булан бүрт түргэн шуурхай зорчих, мэдээллийг нэгэн зэрэг хүлээн авах боломжтой болж байна. Энэ бүхний нөлөөгөөр амьдралын уламжлалт хэв маяг, уламжлалт сэтгэлгээ өөрчлөгдөж, амьдралын шинэ хэв маяг бий болж байна. Соёлуудын нэгдэн нягтрах үйл явц ийнхүү бидний амьдрал, нийгмийг бүхэлд нь хамрах болов. Энэ үзэгдлийг бүхэлд нь соёлын даяаршил гэсэн ойлголтоор илэрхийлдэг. Соёлын даяаршил хэмээх ойлголт соёл судлалд 1980-аад оны төгсгөлөөс бий болжээ.

Тулгуур ойлголт

Соёлын даяаршил. Зам харилцаа, эдийн засгийн харилцаа, мэдээлэл харилцааны хөгжлийн үндсэн дээр тусгаар соёлууд дэлхийн нэгдмэл соёлд нэгдэн нийлэх үйл явцыг хэлнэ.

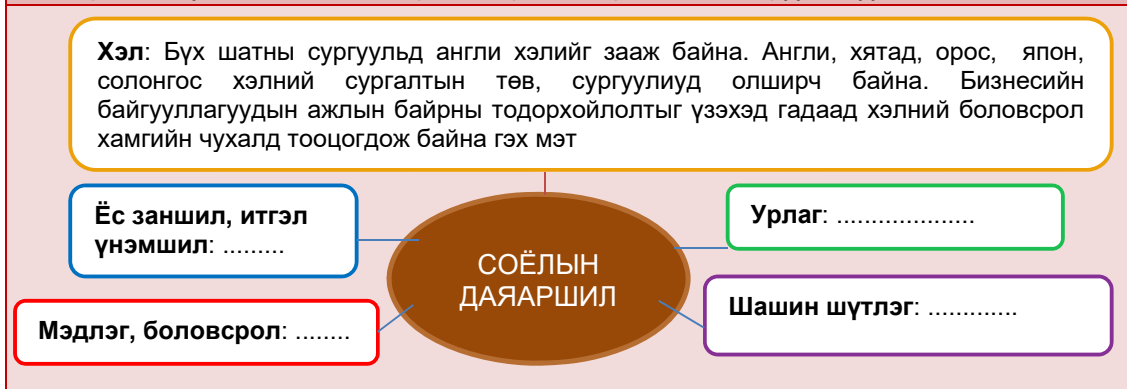
Янз бүрийн улс орны ард түмэн ялгаатай байдлаа үл харгалзан харилцан ойлголцож, нэгдсэн даяар соёл руу тэмүүлэх болсон нь хөгжлийн хүлээн зөвшөөрөгдсөн хандлага боллоо.

Соёлын даяаршил нь эрдэм соёлын чуулган, кино наадам, урлаг-спортын өдөр, үзэсгэлэнг нөгөө орондоо зохион байгуулах, урлаг спортын одуудын солилцоо, уран зохиол-утга зохиол, орчуулгын зохиол бүтээлийн солилцоо, багш, оюутан солилцоо түүх, соёлын хамтын судалгаа, төсөл, хөтөлбөр, соёлын стратеги түншлэлийн харилцаа, хэвлэл мэдээллийн солилцоо, биет ба биет бус соёлын туршлага солилцоо, хоёр улсын хамтарсан кино, урлагийн тоглолт, аялал жуулчлал гэх мэт дурдаад баршгүй олон арга хэлбэрээр хэрэгжиж байна. Эндээс харахад соёлын даяаршил нь олон талын боломжийг олгодог. Үүнд:

- ✚ мэдээлэл, бараа бүтээгдэхүүн, хүн хүчээ ч дэлхий даяар солилцох, хамтран ажиллаж, хамтдаа хөгжих боломж
- ✚ ямар ч төрлийн мэдээллийг хоромхон зуурт авах боломж
- ✚ чөлөөт худалдаа, олон улсын худалдаа, бизнесийн үйл ажиллагаа тэлэн хөгжих, бүтээгдэхүүнээ олон улсын зах зээлд борлуулах боломж
- ✚ олон ургальч соёл дэлгэрч, янз бүрийн соёлыг мэдрэх боломж
- ✚ олон улсын аялал жуулчлал хүрээгээ тэлж, гадаадын бүтээгдэхүүн, соёлыг хэрэглэж, шинэ арга технологит суралцах боломж
- ✚ соёл, урлаг, спортын тэмцээний цар хүрээ, хэлбэр улам бүр өргөжих боломж
- ✚ өндөр хөгжилтэй орнуудад суралцах боломж
- ✚ үндэсний соёлын үйлдвэрлэлээр олон улсад өрсөлдөх чадварт эерэгээр нөлөөлөх боломж
- ✚ соёл, боловсрол хариуцсан олон нийтийн байгууллагын үүрэг өсөн нэмэгдэх боломж
- ✚ муу муухай үзэгдэл, түрэмгийлэл, хүний эрхийн зөрчилтэй тэмцэх хамтын ажиллагаа сайжрах боломж

- түүх, соёлын дурсгалт зүйлийг сэргээн засах, хадгалан хамгаалах, материаллаг баазыг нь бэхжүүлэхэд хамтран ажиллах гэх мэт олон боломжийг өргөжүүлж байна.

Даалгавар 2.6. Соёл хэмээх ойлголтын утга агуулгад хэл, ёс заншил, мэдлэг, боловсрол, шашин шүтлэг чухал байр суурьтай гэдгийг та бүхэн мэднэ. Дараах бүдүүвчийг нөхөн гүйцээх замаар манай улсад соёлын даяаршил хэрхэн илэрч байгааг харуулна уу

Соёлын даяаршлыг соёлын олон янз байдал, оршин тогтнолд аюул дагуулдаг хэмээн үзэх нь бий. Нөгөө талаас, орчин цагт олон янзын үзэл, өөр чиг хандлага бий болж, зэрэгцэн оршиж байна, хүн бүх талаар хөгжих боломж нэмэгдэж байна. Иймд даяаршил бүгдийг адилхан болгодог үйл явц биш юм гэсэн хандлага ч бас байдаг. Бодит байдал дээр эерэг, сөрөг үр дагаврын аль аль нь байна. Соёл нь даяаршлын өмнө тэгш байж чадахгүй учир тэсч үлдэхийн төлөө тэмцэл хийж буй соёлын өөрийгөө илэрхийлэх хэлбэрийг хадгалан үлдэхийн тулд бүх талын боломжит хүчин чармайлт гаргах учиртай хэмээн ЮНЕСКО-гийн Дэлхий дахины тайлан илтгэл (“Соёлын төрөл зүйл соёл хоорондын харилцааг тэтгэхүй” Люксембург., 2009., 28 дахь тал)-д дурджээ. Тиймээс соёлын олон төрөл зүйлээс юуны түрүүнд үндэсний соёлын өвөрмөц шинжээ хадгалах, үндэсний онцлогийг даяаршлын сул талд алдахгүй байх нь чухал юм.

Даалгавар 2.7. Мэдээллийг уншиж, асуултын дагуу ажиллаарай.

Одоогийн залуус хүмүүжилгүй, хувиа хичээсэн, эх оронч бус байна гэсэн зэмлэл байдаг. Телевизийн сувгууд олон түмнийг залж, интернет зарим талаар хөнөөн сүйтгэгч боллоо гэсэн харамсал байдаг. Бас юуг шүтэхээ мэдэхгүй, юуг шүтэж байгаагаа ч ойлгодоггүй өнөө үеийнхэн айх болгоомжлох зүйлгүйгээр хайран сайхан байгалаа сүйтгэж дуусч байна гэдэг. Соёлын амьдралд шоу урлаг, үзвэр цэнгүүний бизнес давамгайлж, урлаг соёлын цэнгүүлэх, зугаацуулах чиглэл нь үлэмж газар авах болов гэсэн шүүмжлэл бас бий.

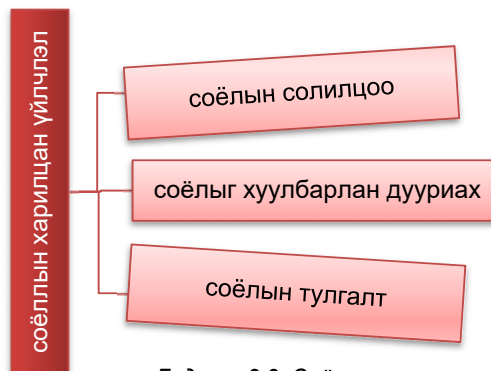
Асуулт:

1. Та энэхүү шүүмжлэлт байр суурьтай санал нийлж байна уу?
2. Эдгээр саналд ямар нийтлэг асуудал байна вэ?
3. Асуудлыг шийдвэрлэхийн тулд яах ёстой вэ?
4. Соёлын даяаршлыг хөгжингүй улс орнуудын дарангуйлал, барууны үнэлэмжийн тулгалт мөн гэдэгтэй та санал нийлэх үү? Яагаад?

Даяаршил нь зөрчилгүй үйл явц биш ажээ. Даяаршил өөртөө шинэ боломжуудыг тээж, бас шинэ эрсдлийг дагуулж байна. Эрсдэлтэй тал нь өөрийн соёлын зарим үнэт зүйл, амьдралын уламжлалт хэв маягаас татгалзах хандлагыг бий болгож байгаад оршино. Даяаршлын үр дагаварын асуудалд нийгмүүд өөр өөрийн байр сууринаас ханддаг. Гэхдээ ихэнх улсуудад бусад соёлын үнэлэмж нэвтрэхээс зайлсхийх, соёлын ойртон нягтрах үйл явцад сөргөөр хандах хандлага давамгайлж байгааг судлаачид тэмдэглэдэг. Үүний илрэл нь орчин үеийн шашны мөргөлдөөн, үндэсний үзэл, бүс нутгийн шинжтэй хөдөлгөөнүүд юм. Ийм үзэгдэл, ялангуяа, Ази, Африк, Латин америкд зонхилох шинжтэй байна.

Амьдралын нийтлэг хэв маяг дэлхий нийтэд түгэн тархаж, энэ үйл явцтай зэрэгцэн ард түмнүүд өөрийн соёлын өвөрмөц онцлогийг мэдэрч эхлэв.

ЮНЕСКО-гийн "Соёлын төрөл зүйл, соёл хоорондын харилцааг тэтгэхүй" сэдэвт дэлхий дахины тайлан илтгэлд хүн төрөлхтний олон талт өвийн үндэс болсон соёлын харилцан үйлчлэлийн гурван үндсэн хэлбэр байдаг гэжээ. Энэ нь соёлыг хуулбарлан дууриах, соёлын солилцоо, соёлыг тулган хүлээлгэх гэсэн хэлбэрүүд юм.

Бүдүүвч 2.3. Соёлын харилцааны хэлбэрүүд

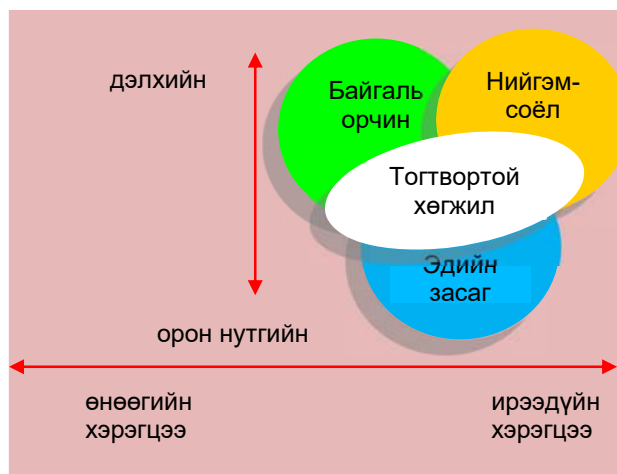
Тус илтгэлд соёлыг хуулбарлан дууриах гэдгийг “нэг хэсэг хүн амын соёлын амьдрал нөгөө хэсгийнхтэй адилсан, өмнөх соёлын дадал хэвшлээсээ хавьгүй илүүд үзэж хүлээн зөвшөөрсөн сэтгэлгээний үр дүн, энэ үйлчлэл нь орчин үеийн соёлын зарим төрөл, урлагийн төрлүүдэд хүчтэй нөлөөлж үр дүн авчирдаг ч үндэсний соёлд сөргөөр нөлөөлдөг сэтгэлгээ юм” гэж тодорхойлжээ. Харин соёлын тулгалт бол ихэвчлэн тухайн цаг үеийн хүчирхэг гүрнүүдийн зүгээс бага буурай улс оронд хандсан үйлдэл юм. Соёлын тулгалт нь бүтээгдсэн бүхнийг устгагч, хүнийг тэр зүйлээ дахин бүтээхгүй болтол нь айлган сүрдүүлэх үйл явц ажээ. Жишээлбэл, 1930, 1940-өөд оны үед манай улс буддын бүхэл бүтэн иргэншил, уламжлалт бичиг үсэг зэргээ орхиход хүрсэн нь ийм тулгалтын хэлбэр байсан гэж хэлж болно.

Даяаршлын үеийн үндсэн бодлого юу вэ? Дэлхий нийтийн хэмжээнд даяаршлын үед барих үндсэн бодлогыг тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал юм гэж хүлээн зөвшөөрч байна. Тогтвортой хөгжлийн үндэс нь байгаль, нийгмийн хөгжлийн зүй тогтлыг алдагдуулахгүй байх, ёс суртахууныг дээдлэх, тухайлбал, нийгмийн хариуцлагаа биелүүлэх, сахилгыг өндөржүүлэх явдал юм. Өнөө үеийнхэн хэрэгцээгээ хангахдаа, ирээдүй үедээ хэрэгцээгээ хангах боломжийг өвлөн үлдээх зорилготой үе үеийн тэгш байдал нь тогтвортой хөгжлийн үндэс юм. Үр хүүхэд болон хойч үеэ ирээдүйд сайн сайхан амьдраасай хэмээх хүсэл эрмэлзэлтэй тогтвортой хөгжлийн үзэл санаа бүрэн нийцдэг. Улс орон бүхэн байгаль орчин, нийгэм, эдийн засаг, улс төр болон соёлоо аль алийг нь эрүүл байлгаж, дархлаагаа хадгалж гэмээнэ тогтвортой оршин тогтнох юм.

Экосистем нь хүнгүйгээр оршин тогтнож чадна. Харин хүн экосистемгүйгээр, экосистемийн үйлчилгээг авахгүйгээр оршин тогтнох чадваргүй юм. Экосистем нь соёл иргэншлээ агуулдаг гэдэг утгаар нь өнөөгийн соёл иргэншил ба байгаль орчныг бүхэлд нь ногоон соёл иргэншил гэж нэрлэж байна. Монгол улс 2005 онд дэлхийн Тогтвортой хөгжлийн хөтөлбөрт нэгдэн орсон билээ. Энэхүү хөтөлбөрт харилцан шүтэлцээтэй эх дэлхийн зүй тогтолд хүндэтгэлтэй хандах, байгалиа нөхөн сэргээх, биологийн төрөл зүйлийг хамгаалах явдлыг манай эрин үеийн эдийн засаг, нийгэм-соёлын хөгжлийн шалгуур, улс үндэстэн, гэр бүл хувь хүний эрхэмлэх зүйл мөн гэдгийг тодорхой болгож өгсөн байдаг.

Уг хөтөлбөрт хувь хүний чадварыг дээшлүүлэхийг онцлон тэмдэглэжээ. Үүнд:

- ✚ өнөөдрийн аж төрөх ёс ирээдүйд нөлөөлдөг гэдгийг ухаарах
- ✚ нийгмийн, биологийн, соёлын олон янз байдал ба нэгдэлд хүндэтгэлтэй хандах
- ✚ нийгмийн шударга ёс, тэгш эрхийн зарчмыг хүндэтгэх
- ✚ аливаа асуудлын шийдлийг нийгэм-соёл, эдийн засаг, байгалийн харилцан шүтэлцээнд авч үзэх
- ✚ амьдралын чанарыг дээшлүүлэхэд хувийн болон хамтын шийдвэр гаргахуйц мэдлэг, чадвартай байх

Бүдүүвч 2.4. Тогтвортой хөгжлийн гол утга санаа

Гэртээ хийгээрэй

Даалгавар 1. Дараах хүснэгтийн дагуу ажиллаарай

Даяаршил хэмээх ойлголтын гол шинж юу вэ?	Танай орон нутагт соёлын даяаршил ямар ямар эерэг үр дүн өгч байгаа вэ?	Танай орон нутагт соёлын даяаршлаас үүдсэн ямар сөрөг үзэгдэл байна вэ?	Сөрөг нөлөөг даван туулах ямар арга зам байна вэ?	Таны бодлоор орон нутгийн тогтвортой хөгжлийн шалгуур юу вэ?

Даалгавар 2. Асуултанд хариулж бичээрэй

1. Соёлыг хуулбарлан дууриах үзэгдэл яагаад гардаг вэ? Ямар хүчин зүйлс нөлөөлдөг вэ?
2. Соёлын хуулбарлан дууриах үзэгдэл таны бодлоор ямар үр дагавартай вэ?
3. Соёлыг хуулбарлан дууриах үзэгдэл манай нийгэмд байгаа эсэхийг жишээ, баримтад тулгуурлан тайлбарлана уу

Соёлын орон зай гэж юу вэ?

Даалгавар 2.8. Эх сурвалжтай ажиллаарай

Засаг төр нь дарангуйллын дэглэмтэй улс орнуудад мэдээллийн тоог нэмэгдүүлнэ гэдэг бол нэг талаас нь аваад үзвэл шууд хувьсгалд хүргэнэ гэсэн үг. Нөгөө талаас, мэдээллийн илүүдэл нь сайн юм юу ч амлахгүй. Хэтэрхий их байна гэдэг бол ерөөсөө тэг буюу хоосон гэсэнтэй адилхан. Өнөөдөр Интернет рүү ороод цорын ганц нэг асуултанд арван мянган нэр төрлийн ном бүхий хариу хүлээн авч байна, би тэдгээртэй яаж харьцах вэ? Ийм тохиолдолд тэр арван мянган ном ердөө шууд л тэгтэй тэнцэнэ.

Ном хэвлэлийн “төгсгөл” ирж буй тухай урьдчилан сүржигнэх явдал маш хүчтэй болсон тухай ярих нь ч бараг илүүц биз. ... ном хүмүүсийн амьдралд цаашид ч үргэлжилж, баяр баясгаланг бэлэглэсээр байх болно. Өнөөдөр бид бүхний дасал болсон “уншигч” хэмээх ойлголтын оронд мэдээллийн программуудыг “хэрэглэгч” хэмээх ойлголт нэвтэрсэн. Интернетэд “бүх юм” бий. /шинэхэн сонин сайхан мэдээ, дуулиан шуугиан, нийслэл, том хотуудын болон хөдөө орон нутгийн сонин сэтгүүлүүд, дэлхий дахины хөрөнгийн биржүүд дээрх янз бүрийн хувьцааны ханшийн мэдээ, зээллэгийн хувь хэмжээ, тухайн долоо хоногийн буюу тухайн өдрийн валютин ханш, олон улсын нислэгийн хуваарь г,м/ Компьютерээсээ холдолгүйгээр ерөнхийлөгчтэй уулзаж, түүнд асуулт тавин хариулт авч ч болно.

Эх сурвалж: В.П.Большакова. Кибер орон зай бол бодит байдлын шинэ хэв шинж мөн.
Орч. С.Энхбаяр. МУБИС. НХУС-ийн ЭШБ №6

Хүмүүсийн ном уншихад зарцуулдаг цаг бараг үгүй болсон гэхэд болно. “NOP World” компанийн гаргасан судалгаагаар дэлхийн хамгийн их ном уншдаг орноор Энэтхэгийн иргэд шалгарчээ. Тэд уншлагад долоо хоногт 10,7 цагийг зарцуулдаг аж. Энэ жагсаалтыг Хятад, Тайланд, Филиппин, Египет зэрэг орнууд үргэлжлүүлж байгаа бол АНУ уг жагсаалтын 23-рт бичигджээ. Энэ нь тус орны иргэд ном уншихад долоо хоногт 5.7 цаг зарцуулдаг гэсэн үг юм. Манайд 1989 оны байдлаар 418 номын сан байсан бол, 2007 оны байдлаар 278 болж 33,5 хувиар буурсан үзүүлэлт гарчээ. Номын сангийн уншигчдын тоо 1989 онд 6431 байсан бол, 2012 оны байдлаар 2233 болж 65,3 хувиар буурчээ. Үүнийг мэдээллийн олон шинэ сувгууд гарч ирсэн, чөлөөт цагаа өнгөрүүлэх бусад боломж нэмэгдсэнтэй холбоотой гэж үзэж байгаа ажээ.

Эх сурвалж: www.assa.mn

Асуулт:

- 1.Эх сурвалжуудад өгөгдсөн мэдээлэл ямар ялгаатай, бас ямар нийтлэг талтай байна вэ?
2. Интернет хэрэглээний эерэг, сөрөг үр дагаврын талаар өөрийн санаагаа илэрхийлнэ үү
3. Өнөө үед номын сан, ном уншигчдын тоо цөөрч байгаа нь хэвийн үзэгдэл мөн эсэх талаар санаагаа илэрхийлнэ үү

Соёл нь амьдралын орчин, нутаг орны байдалтай холбоотой. Хүн төрөлхтний түүхэнд далайн, уулын, голын, тал нутгийн, ойн гэх мэт янз бүрийн соёлууд дурдагдаж байдгийг та бүхэн мэднэ. Эдгээр нь байгалийн хүчин зүйлс боловч тэднээс амьдралын хэв маяг, аж ахуй, оромж сууцны шинж чанар, харилцааны хэв маяг, хоол ундны төрөл, итгэл үнэмшил, үнэлэмж гэх мэт олон зүйл шалтгаалдаг. Өөрөөр хэлбэл, тухайн улс үдэстний соёлын хэлбэр төрх ихээхэн шалтгаална гэсэн үг. Үүний зэрэгцээ соёл нь өөрийн гэсэн оюун санааны өвөрмөц орон зайг бий болгодог. Энэ нь соёл бүтээгчийнхээ оршин амьдрах эрмэлзлийг илэрхийлсэн утгат чанар байдагтай холбоотой. Тухайлбал, угсаатан бүхэн хэл, бичиг, итгэл үнэмшил, урлаг утга зохиол, өв зохиол, эмх цэгц, үндэсний мэдрэмж зэрэг өөрийн гэсэн үнэт зүйлстэй. Эдгээр нь нийлж тухайн үндэстэн, угсаатны хувьд онцгой утга холбогдол бүхий оюун санааны орон зайг бий болгодог.

Энэхүү орон зай эргээд хүмүүсийг оюун санааны хувьд тэжээн тэтгэж, төлөвшил олгож, соёлын үнэт зүйлсээ хайрлах, хадгалах сэдэл, мэдрэмжийг өгч байдаг. Жишээ нь, үндэснийхээ барилга, ном, зураг, хөгжим зэрэг соёлын биет болон биет бус зүйлсээс хүн ухаан бодол, таашаал, сургамжийг хүртэж болно. Монгол гэрлэхэд зүгээр нэг орон гэр төдий биш, харин манай ард түмний олон янзын бэлгэдэл, итгэл үнэмшлийн тээгч нь юм. Гэрийн тоонон дээгүүр алхах, гишгэхийг цээрлэдэг нь угтаа тооныг гэрийн толгой, тэргүүн буюу хүний тэргүүнээр төсөөлөн ойлгодогтой нь холбоотой.

Соёлын орон зай нь улс үндэстнийг нэгтгэхийн зэрэгцээ бие даасан өвөрмөц төрхийг нь илэрхийлдэг. Тухайн улс орны соёлын орон зай бол хүмүүсийн өдөр тутмын амьдарч байдаг нэг ёсны орон гэр нь гэлтэй. Энэ гэрт найдвартай бат бэх, аюулгүй, эрх чөлөөтэй, нээлттэй дулаахан, гоёмсог сонирхолтой байхыг хүмүүс хүснэ.

Тулгуур ойлголт

Соёлын орон зай. Соёлын үнэлэмжүүдийн харилцан нөлөөллөөр бий болж байдаг оюун санааны орчинг хэлнэ. Соёлын орон зай нь төрсөн нутаг биш, соёлын дурсгалт зүйлс биш, харин улс үндэстэн, хүмүүсийн хамтын мэдрэмж юм.

Кибер орон зай. Компьютер, технологи, интернет сүлжээнд суурилсан соёлын харилцаа, нөлөөллөөр бий болж буй хамтын мэдрэмжийг кибер орон зай гэдэг.

Соёлын орон зайг өргөжихэд соёлын харилцаа чухал үүрэгтэй. Бусад соёлын нөлөөгөөр амьдралын хэв маягт шинэ шинж байдал бий болж байдаг. Жишээ нь, хувцасны моод, техникийн дэвшил, шинэ барааны сурталчилгаа, хотын өнгө үзэмжийн өөрчлөлт зэрэг олон хүчин зүйлс соёлын орон зайн дүр төрхийг өөрчилсөөр иржээ.

Электрон технологи, мэдээлэл харилцааны эрин үе нь орчин үеийн соёлын орон зай дахь шинэ өнгө төрх, голлох шинж тэмдэг болж байна. “Цахим оршихуй” хэмээх шинэ ойлголт бий болов. Энэ ойлголтыг дэлхийн соёлын орон зайд соёл хоорондын харилцан ойлголцлыг нэвтрүүлэх арга зам гэсэн утгаар ойлгож болно.

Даалгавар 2.9. Асуултад хариулаарай

1. Соёлын орон зай бол улс үндэстэн, хүмүүсийн хамтын мэдрэмж, үнэлэмж юм гэжээ. Монголчууд бидний хамтын мэдрэмж, үнэлэмжийг тодорхойлогч тэдгээр хүчин зүйлсэд юу юу багтах вэ?
2. Соёлын орон зай, кибер орон зай гэсэн ойлголтуудын аль багтаамжаараа их вэ? Яагаад?

Соёлын даяаршлын үед интернет хэрэглээний үр дүнд мэдээллийн чөлөөтэй урсгал бий болж, хүмүүсийн сэтгэлгээ болон зан төлөвийн ижил дүрэм журмыг дэлгэрүүлэгч соёлын онцгой харилцаа, шинэ орон зай бий болж байна. Мэдээллийн технологиор тодорхойлогдож буй харилцааны энэхүү шинэ хэв маягийг кибер орон зай гэсэн нэр томъёогоор илэрхийлдэг. Жишээ нь, интернет хэрэглээ, компьютер хөгжсөний нөлөөн дор хувь хүний эрхэмнэл, хүсэл сонирхол, үнэлэмжийн чиг баримжаа, амьдралын байр суурь, сэтгэл санааны байдал болон үзэл бодол тэргүүтэн өөрчлөгдөн хувьсаж байна. Харилцааны хэлнүүд түгэн дэлгэрч байна.

Компьютерийн технологи, интернетийн сүлжээ ашиглах замаар соёлын өв уламжлалыг түгээх, дамжуулах болов. Компьютерийн технологи, интернетийн сүлжээ нь оюун санааны болон сэтгэл хөдлөлийн нөөц, чадвар чадамжийг баяжуулж, танин мэдэхүйн болон харилцаа холбооны бололцоог нь тасралтгүй өсгөн нэмэгдүүлж байна. Кибер орон зайн онцлогийг дараах байдлаар тодруулж болох юм. Үүнд:

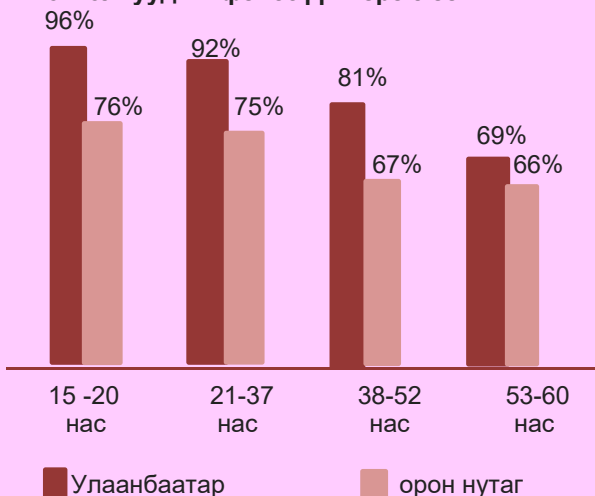
- Хүний танин мэдэхүйн, бүтээхүйн болон харилцааны бололцоог бүх талаар өргөжүүлэн тэлж байна.

- ✚ Дэлхийн соёлд цэрэг арми, эдийн засаг, улс төрийн хориг, гааль, татвар, хяналт шалгалтаас үл хамааран чөлөөт бүсийг бий болгож байна.
- ✚ Шаардлагатай мэдээллээ хайх, шинжлэх ухааны нээлттэй танилцах, архив, сан хөмрөг дэх баримт материалуудыг үзэж сонирхох, олон улс үндэстний музей, үзвэрийн газрууд дахь үзмэр, танилцуулга, цуглуулга зэргийг үзэж харах, сонирхох, тэдгээрийг хэсэгчлэн судлах, хувь хүний танилцуулгын хүрээг өргөжүүлэн тэлж байна.
- ✚ Асар богино хугацаанд янз бүрийн хүрээнд олон янз нөхцөл байдлын хөгжлийн хувилбаруудыг загварчлах, турших, оновчтой шийдвэр гаргах бололцоог бий болгож байна.
- ✚ Мэдээллийн эх сурвалжийн төлөөх тэмцэл, мэдээлэл дамжуулах хурд, түүнийг хүлээн авах явдал нь эдийн засаг болон улс төрийн шийдэл гаргах үндэс суурь, голлох өрсөлдөөн болж байна.
- ✚ Хүний өдөр тутмын амьдрал, ажил хөдөлмөр, амралт, зугаалгын дасал болсон хэмнэлийг өөрчилж байна.

Мэдээллийн өргөн солилцоо нь хүний хөгжих бололцоог өргөтгөж байгаа хэдий ч олон сөрөг үзэгдлийг дагуулж байна. Тухайлбал, бусдын нэр төрд халдах, оюун санааны дарамт учруулах, цахимд донтох, ажил амралтын дэглэм алдагдах, цахим карттай холбоотой хэрэг үйлдэх, хуурамч мэдээлэл тараах, оюуны өмч болох ном, дуу цомог зэргийн зохиогчийн эрхийг зөрчих, садар самууныг сурталчлах зэрэг үзэгдлүүд эдүгээ дэлхий дэлхий нийтэд өргөнөөр хэлцэгдэж байна. Мөн түүнчлэн ялангуяа, гар утасны өндөр давтамжит цахилгаан соронзон туяа нь хүний эрүүл мэндэд хортой юм. Хүүхдийн эсийн хөгжилд сөрөг нөлөөтэй учир 12 нас хүртэлх хүүхдэд аюул ослоос бусад үед гар утас хэрэглүүлэхгүй байхыг олон улсын эрдэмтэн судлаачид зөвлөсөөр байна. Эдгээр сөрөг үр дагаврыг бий болгож байгаа нь төрөөс зайлшгүй бодлогын зохицуулалтыг шаарддаг аж. Дэлхийн зарим оронд интернет ашиглалтын хатуу дүрэм журам үйлчилдэг. Жишээ нь, Монгол улсын Засгийн газрын ээлжит хуралдаанаар /2018.09.05/ “Сургалтын орчинд авах арга хэмжээний тухай” тогтоол гарч сургууль цэцэрлэгийн сургалтын орчинд ухаалаг гар утас хэрэглэхийг 2018 оны 10 сарын нэгний өдрөөс хязгаарлахаар заажээ. Энэ нь хүүхдүүдийг цахим халдлага, донтолт, гадуурхлаас сэргийлэх, эрүүл мэнд, амь насыг хамгаалах, аюулгүй байдлыг хангах, сурах идэвхийг нэмэгдүүлэх, хүүхдүүдийн чөлөөт цагийг үр ашигтай өнгөрүүлэх, нийгмийн бодит харилцаанд оролцох боломжийг нэмэгдүүлэх зорилготой авч буй арга хэмжээ юм.

Ийглийн мэдээгээр (2018. 09.07) дараах мэдээллүүдийг өгөв.

Монголчуудын фэйсбүүк хэрэглээ

Улсын хэмжээнд хүн амд ногдох нүүрномын /фэйсбүүк/ хуудас хэрэглэгчийн тоогоор Монгол Улс дэлхийн дунджаас 2,1 дахин, Ази тивийн улс орнуудаас 3,6 дахин их байна.

Цахим донтолт

/СЭМТ-д хэвтэн эмчлүүлсэн хүүхэд/
2017 он -----55 хүүхэд
2018 оны эхний 9 сар-23 хүүхэд

2018 оны эхний 9 сарын байдлаар Хүүхдийн тусламжийн 108 утасны үйлчилгээний төвд цахим дарамтад өртсөн 125, цахим донтолтын 35 дуудлага бүртгэгдэж, хүүхдүүд хамгааллын үйлчилгээ авчээ.

Асуулт:

1. Монголчуудын фэйсбүүк хэрэглээний өнөөгийн байдал, эерэг, сөрөг талыг дүгнэн ярилцаарай
2. Та бүхэн цахим орчинд ихэвчлэн ямар зорилгоор аялдаг вэ?
3. Гар утасны хэрэглээ нь та бүхэнд ямар эерэг, сөрөг үр дагаврыг бий болгож байна вэ?
4. Цахим донтолт гэж юу вэ? Үүнээс хэрхэн сэргийлж болох вэ?

Гэртээ хийгээрэй

1. Багаар ажиллан “Цахим хэрэглээний сөрөг үр дагавраас урьдчилан сэргийлэх арга зам” сэдвийн дагуу өсвөр насныханд зориулсан 5-7 заалт бүхий зөвлөмж боловсруулаарай
2. Багууд зөвлөмжөө харилцан танилцуулж, хамгийн чухал гэсэн 5 заалт бүхий нэгдсэн зөвлөмж бичиж, ангидаа байрлуулан хэрэгжүүлж 1 сарын дараа үр дүнг хэлэлцэн дүгнээрэй

Нэмж судлаарай

- Монголын нийгмийн өөрчлөлт. УБ., 2013. 93-147 дахь тал
- Монгол улсын хүний хөгжлийн илтгэл. 2016
- Монгол улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал
- Монгол улсын тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал-2030
 - В.П.Большакова. Кибер орон зай бол бодит байдлын шинэ хэв шинж мөн.
МУБИС. НХУС-ийн ЭШБ №6
- www.Zasag.mn

Сэдэв 3. СОЁЛЫН АДЛСАЛ ГЭЖ ЮУ ВЭ?

Даалгавар 2.11. Эх сурвалжтай ажиллаарай

“Хүн төрөлхтөнд өөрөө нөхөн үйлдвэрлэгдэх, өөрөө эмхэрч цэгцрэх шаардлага байдгийн нэг адил аливаа соёлын зүй тогтол нь соёлынхоо үнэлэмжийг хадгалах, дамжуулах явдал байсаар ирсэн. Энэ үйл явц янз бүрийн үеийг холбох замаар угсаатны дотор явагдаж иржээ. Ийм зүйл байгаагүй бол хүн төрөлхтөн хөгжихгүй байх байсан”

/ Основы межкультурной коммуникации.

Под ред. А.П. Садохина. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 42-43 с./

Асуулт:

1. Соёлын үнэлэмжүүдэд юу юу багтах вэ?
2. Эдгээр үнэлэмжийг “хадгалах, дамжуулах явдал байхгүй байсан бол хүн төрөлхтөн хөгжихгүй байх байсан” гэсэн зиллэлийн утгыг тайлбарлана уу

Соёл нь хүний үйл ажиллагааны үр дүн гэдэг утгаараа тухайн соёлыг тээгчид, бас бүтээгчдээсээ ангид байх боломжгүй юм. Даяршлын үед оршин тогтнох чадварын хувьд хамгийн тогтвортой, хамгийн найдвартай тээгчид бол угсаатан гэдгийг судлаачид тэмдэглэдэг.

Угсаатан бүхэнд соёл нь эрх чөлөөт байдлын баталгаа нь болдог. Энэхүү баталгаанд жишээ нь, тэдний түүх, зан заншил, сэтгэлгээний онцлог, үнэлэмжийн баримжаалал, хэл, бичиг үсэг, урлаг, утга зохиол, шашин багтана. Энэ бүгд нийлээд тухайн угсаатны бүлгийн гишүүдийг нэгтгэж, тэр хэмжээгээрээ бусад угсаатны бүлгээс ялгарах үндэс суурь болж байдаг.

Бусдын соёл хүмүүст харилцан адилгүй төсөөлөгдөх боломжтой. Тухайлбал, үнэхээр татагдам, гайхалтай, хүчирхэг эсвэл, ойлгоход төвөгтэй, хачин жигтэй, эсвэл, дургүй хүрмээр, амьдралд аюултай гэх мэтээр төсөөлөгдөх боломжтой. Эдгээр төсөөллийн үр дүнд өөрийн соёлыг улам бүр эрхэмлэх, аль эсвэл бусдын соёлд автагдах буюу мухар сохроор даган дууриах үзэгдэл бий болно. Иймд угсаатан өөрийгөө “угсаатан” гэдэг утгаар нь хадгална гэдэг нь угсаатан бүрийн эрхэм дээд чиг үүрэг аж. Ийнхүү хадгалж бэхжүүлэх нь тухайн угсаатны нэгдмэл байдал, идэвхи зүтгэлээс хамаарна.

Угсаатны соёл гэдэг нь түүнд харьяалагдах хүмүүсийн соёлын жирийн нэгэн цуглуулга биш, харин тухайн угсаатны итгэл үнэмшил, зан байдлын хэв маяг, үнэлэмж байдаг тухай бид өмнөх ангид судалж байсан. Угсаатныхаа онцлогийг хадгалах мэдрэмж, хүсэл эрмэлзэл нь дэлхийн бусад ард түмэнтэй харилцан хамааралтай болох үед улам бүр баялаг агуулгатай болдог байна.

Даяаршил нь төрт улсын тусгаар тогтнолыг хязгаарлагч арга хэрэгслийн хүрээг өргөжүүлэхэд хүргэдэг нь даяаршлын сөрөг хандлага мөн гэдгийг судлаачид тэмдэглэдэг. Энэ тохиолдолд уламжлалт соёл бүхий буурай хөгжилтэй улс орнууд дэлхийн түүхий эдийг бэлтгэгч орон болж, үндэсний эдийн засаг, орчин үеийн технологигүй үлдэж болно.

Соёлын харилцаа өргөжиж хүрээгээ тэлэхийн хэрээр тусгаар үндэс, соёл, ёс заншил, уламжлал, шашнаа хэвээр нь авч үлдэх гэсэн жам ёсны эрмэлзэл дэлхийн өнцөг булан бүрт бий болж байгааг судлаачид тэмдэглэдэг.

Юуны түрүүнд, хүн өсөж торнисон соёлынхоо тээгч байдаг. Тэрбээр эхлээд өөрийн соёлыг өөрт нь өгөгдсөн зүйл мэтээр ойлгодог, гагцхүү өөр соёлын төлөөлөлтэй уулзах үед, соёлын харилцааны үр дүнд, харьцуулалтын үр дүнд өөрийн соёлын онцлогийг мэдэрч, бас өөрсдийнхөөс нь өөр амьдралын хэв маяг, үзэл төсөөлөл, үнэлэмж, зан төлөвийн хэм хэмжээ байдаг гэдгийг ойлгодог. Энэ байдлыг соёл судлалд соёлын адилсал гэсэн ойлголтоор илэрхийлдэг. 1970-аад оны II хагасаас адилслын тухай

ойлголт нийгэм-хүмүүнлэгийн ухаанд хэрэглэгдэж эхэлжээ. Соёлын адилсал хэмээх ойлголтыг манай судлаачид “соёлын ижилсэл”, “соёлын өөрийншил, “соёлын өвөр төрх” гэх зэргээр нэрлэх нь бий.

Олон соёлын эрчимтэй харилцаа холбоо нь хүмүүст амьдарч аж төрж буй орчноо ойлгомжгүй, тогтворгүй гэсэн мэдрэмжийг бий болгодог байна. Ийм үед тулгарч болох бэрхшээлээс хамгаалах, бүрэн бүтэн, аюулгүй байх, эмх цэгцийг хангахад чухам юу тус болох вэ гэдгийг хайж эхэлдэг байна. Өөрөөр хэлбэл, өөрийн угсаатны хүрээнд цаг үеийн шалгуурыг давсан, эдүгээ ч үнэ цэнэтэй, найдвартай, ойлгомжтой байгаа үнэт зүйлсээсээ дэмжлэг хайж эхэлдэг байна. Ийм эрэл хайгуулын үр дүнд угсаатны дотоод нэгдлийн мэдрэмж сэргэдэг. Улмаар үнэлэмж, баримжаа олгогч нийтлэгийн нэг хэсэг гэдгээ мэдэрч нийгмийн хамгаалалтгүй байдлаас гарах гарцыг хайх эрмэлзэл бий болдог байна.

Тулгуур ойлголт

Соёлын адилсал. Ард түмэн өөрийн соёлын хэм хэмжээ, зан үйл, хэл, үнэлэмжийн баримжааллыг ухаарч ойлгох, тэрхүү соёлын байр сууринаас өөрийгөө ойлгох, тэрхүү соёлыг тээгч гэдгээ ухаарах байдлыг соёлын адилсал гэнэ.

Соёлын адилсал гэдэг нь ард түмэн өөрийн соёлын дахин үл давтагдах хосгүй шинж онцлогийг ойлгож, түүний төлөөлөл байхын утга учрыг мэдэж, өөрийгөө илэрхийлэх, хөгжүүлэх өргөн боломжийг олж харна гэсэн үг.

Янз бүрийн улс орны соёлын солилцоо, харилцан үйлчлэл нэг ёсны соёлын адилслын солилцоо юм. Энэ нь бусдын соёлыг хүндэтгэн зэрэгцэн орших уу, эсвэл хүлээн зөвшөөрч уусан автагдах уу, орших уу, эс орших уу гэсэн асуудалд аяндаа хүргэдэг байна.

Даалгавар 2.12. Дараах эргэцүүлээс аль нь соёлын адилсал хэмээх ойлголтын утгыг илэрхийлж чадах вэ? Яагаад?

а. Амьдрал дээр бид маш олон сонголтыг хийдэг. Үүнээс үүдэн бид нэг нэгнээсээ ямагт ялгарч байдаг. Ямар нэг хүнийг надтай адилхан байсангүй, адилхан зүйлгүй байна гэж үзвэл би өөрийн оршихуйг үгүйсгэж байгаагаас өөрцгүй юм.

б. Нийгэмд ёс суртахууныг үл ойшоосноор бохир мөнгө угаах, хар тамхи, зэвсэг, хүн наймаалах, биеэ үнэлэх, байгаль орчныг сүйрүүлэх зэрэг хөгжил дэвшилд саар нөлөө үзүүлэх муу муухай үзэгдлүүд гарах болов.

в. Манай өсвөр үеийнхэн үндэсний соёлоо ойлгож мэдээгүйгээс болж гадны соёлыг гайхан бишрээд байх шиг. Уг нь монгол заншил, түүх соёл бол агуу юм. Тэднийгээ сурталчлах тал дээр бид анхаарах учиртай юм.

Соёлын дархлаа гэж юу вэ?

Даалгавар 2.13. Эх сурвалжтай ажиллаарай

- Судалгаагаар тогтоосон, төр засагт, эсвэл шинжлэх ухааны байгууллагуудад хандаж асуудал дэвшүүлэх, иргэдэд сэрэмжлүүлэх ямар зүйлүүд байдаг вэ?

... Манай малчид уламжлалт эд өлгийн зүйлс хэрэглэхээ больж байна. Жишээ нь айргаа хөхүүрэндээ эсгэхээ больж хятадын цэнхэр саванд эсгэдэг боллоо. Гэрийн бүслүүрээ малынхаа үс хялгасаар биш, хятадын дээсээр хийдэг боллоо, морио унахаа больж мотоцикл хэрэглэдэг боллоо. Монгол гэрээр жишээ авч үзэхэд, өнөөдөр гэрт малчин айл амьдардаг гэсэн ойлголт бий болчихож, эсвэл гэр хорооллын ядуу айлууд амьдардаг гэсэн ойлголт бий болчихож. ... хөдөө орон нутагт угсаатны зүйн эд өлгийн зүйлүүдийг цуглуулдаг ченжүүд ихээхэн явдаг боллоо. Айлуудаар явж араг савраас эхлээд аяга, домбо, эмээл, хазаар, хуучны гэсэн болгоныг хуу хамаад явж байна.

Нөгөө талаар нүүдлийн өв соёлыг тээгчид бол малчид. Нүүдэл гэж юу вэ гэвэл, тэр бол цэвэр бэлчээр ашиглалт. Нүүнэ гэдэг нь бэлчээрээ ашиглаж байгаа нэг хэлбэр. Эрт дээр үеэс газар нутгаа хамгийн зөв зохистой ашиглаж, бэлчээрээ хуваарилдаг байсан. Гэтэл өдгөө зарим сумын нутагт маш том чулуун хашаа барьсан байгаа юм. Мал оруулдаггүй. Тэгээд намар нь сумын төвийнхэн тэнд очиж хадлангаа хаддаг. Түүний дараагаас тэр хашаан дотор айлууд орж намарждаг.

...Аль эрт, Хүннү, Сүннүгийн үеэс нүүдэлчид өвс усны аяг даган нүүж нэг газраас нөгөөд нүүдэллэн амьдардаг байсан гэж түүхэн сурвалжуудад бий. Гэтэл өнөө цагт өвс усны ая хамаагүй, бас тэнд ган гачаал, цас зудтай байх нь хамаагүй болчихсон. Засаг захиргааны байдал тэнд нөлөөлж байна. Өөрөөр хэлбэл, Өвөрмонголд бий болсон хашаажуулалт Монголд аль эрт болчихоод байна. Тэр бол мал аж ахуй хөгжиж байна уу, үгүй юу гэдгийг илэрхийлэх том баримт.

Өнөөдөр удам дагасан малчид цөөрч байна. Малчин айлын хүүхдүүд болсон болоогүй их, дээд сургуульд сурдаг. Сургуулиа төгсөөд буцаж мал малладаггүй. Өнөөдөр 5 хүүтэй айлын 5 хүүхэд бүгд төв газар амьдарч, тэдний малыг зарын дагуу очсон туслах малчин нэртэй, төвийн ажилгүй, малын зүс ч мэдэхгүй этгээд маллаж байна. Мал, малчин хоёр байх боловч, мал дагасан соёл, удам дагасан малчин хоёр чинь ховордох гээд байна. ... Энэ бүхэн юу хэлээд байна вэ гэхээр Монголчууд бидний өв соёлын дархлаа ямар түвшинд байна вэ гэдгийг ойлгож болхоор байна. ... Хүнээр бол монгол соёл маань хорт вируснд идэгдэж байна.

<http://mongolcom.mn> сайтын

“Б.Баатархүү: Түүх, соёл бол үндэсний аюулгүй байдлын дархлаа мөн” ярилцлагаас хэсэгчлэн авав.

Асуулт:

- Монголыг “монгол” болгож байдаг соёлын гол хүчин зүйлсэд юу юу багтах вэ?
- Нүүдлийн соёлын гол шалгуур үнэт зүйлс юу болох талаар саналаа солилцоорой

Соёлын эрх чөлөөг хүсэмжлэх нь соёлын дархлааны асуудалд хүргэнэ. Соёлын дархлаа хэмээх ойлголтын гол утга санаа нь бусдын соёлд үл автагдах, үнэт зүйлсээ хадгалж үлдэх асуудал мөн. Соёлын дархлааг тухайн үндэстэн, угсаатны амьдралын итгэл үнэмшил болсон үзэл санаа, үнэлэмжээр тодорхойлдог.

Янз бүрийн үнэлэмжийг эсрэгцүүлж харьцуулсны үндсэн дээр тухайн хүнд өөрийгөө соёлын төлөөлөл болохын хувьд мэдрэх, үнэт зүйлсээ хадгалах, хамгаалах, эрхэмлэх үүргийн талаар мэдрэмж, төсөөлөл, мэдлэг ухаан төлөвшдөг аж. Энэ байдлыг соёлын дархлаа гэсэн ойлголтоор илэрхийлдэг. Аливаа бие махбод оршин тогтноход дархлаа шийдвэрлэх үүрэгтэйн адил соёлд бас хамгаалалт хэрэгтэй. Соёл бүрт өөрийн гэсэн үнэт зүйл /хэл, зан үйл, ёс заншил гэх мэт/ байдаг гэж үзвэл энэхүү үнэт чанараа хадгалах чадвар нь соёлын дархлаа юм.

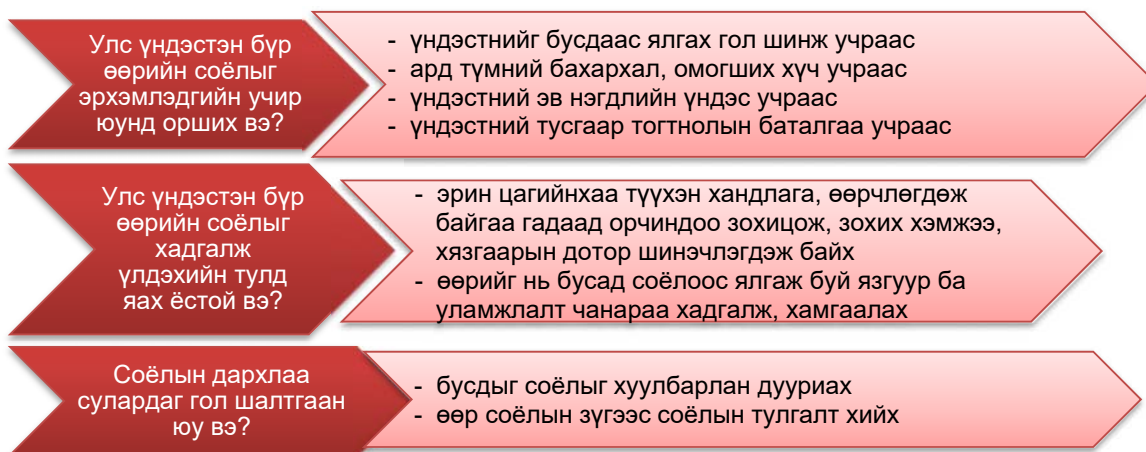
Тулгуур ойлголт

Соёлын дархлаа. Соёл өөрийн үнэт зүйлсээ хамгаалж, оршин тогтнолоо бэхжүүлэн баталгаажуулах чадварыг хэлнэ. Өөрөөр хэлбэл, тухайн соёлын зүгээс соёлынх нь өвөрмөц байдал болон бусдаас ялгаран онцгойрох хэв маягт гадны нөлөө орж өөрчлөгдөх, соёлын тулгалтаар устгах оролдлого гарах тохиолдол бүрт хариу үзүүлэх чадвар юм.

Соёлын дархлаа хүчтэй байгаа бол соёлын адилсал, үнэт зүйлс нь баталгаажна, харин дархлаа нь сул байгаа тохиолдолд сүйрэлд хүрэх аюултай. Жишээ нь, өнөөгийн манай нийгэмд хотжилт, үнэт зүйлсийн чиг баримжааны өөрчлөлттэй холбоотой элдэв сөрөг үзэгдэл ихсэх болов. Энэ нь бидэнд монгол соёлын дархлаа суларч, алдагдахад хүрч болзошгүй гэдгийг ухаарах, үндэсний өв уламжлал, соёлын язгуур үнэт зүйлс рүүгээ хандах, тэдгээрийг хамгаалах асуудлыг нэн чухал болгож байна.

Аливаа соёл бол түүхэн үзэгдэл байдаг. Монгол соёл баялаг бүрэлдэхүүнтэй орчин үеийн соёлын байдал төрхийг олох хүртлээ урт замыг туулжээ. Хүн төрөлхтний соёлыг ерөнхийд нь нүүдлийн, суурьшмал гэж хувааж болно. Монголчууд бид соёлын нүүдэлчин шинжийг төлөөлж, өнөөг хүртэл сонгодог утгаар нь хадгалсаар яваа билээ. Хүмүүс хоорондын харилцаа, нүүдлийн аргаар орших нутаг усны хамтын эзэмшлийн соёл, мал маллах арга ухаан, хүн байгаль хоёрын зохицол, мэндлэх, хүндлэх ёсон, хүнс хоолоо бэлтгэх арга технологи, үр хүүхдээ сургах туршлага сургамж, шашин шүтлэгийн онцлог, сэтгэл зүй энэ бүхэн нь монгол соёлын онцлог, дархлааг илтгэх хүчин зүйлс юм.

Соёлын дархлаа ихээр алдагддаг хүрээнд судлаачид залуусын соёлын хүрээ, телевизийн нэвтрүүлэг, цахим сүлжээ буюу интернетийн орчны хэрэглээ, хэлний соёлын хүрээг онцолдог.

Бүдүүвч 2.5. Соёлын дархлааны утга учир

Телевизийн сувгууд олон түмнийг залж, өөртөө татахын тулд тархийг нь угаан сэтгэхүйг нь дундажчилж байна. Өнөөгийн олон түмний тархи сэтгэхүй нь залхууралд орж, хов жив, сураг ажиг төдийнөөс давахаа болилоо. Энд интернет ч зарим талаар гавшгайлан довтолгооч, хөнөөн сүйтгэгч боллоо. Хэрэв хүнийг өдөр бүр телевизийн дэлгэц болон дэлхийн цахим сүлжээний шүүлтүүр муутай мэдээллээр угжаад байвал хүний, түүний эргэн тойрныхны соёлын дархлаа суларч, бүр алдагдах нь илэрхий. Телевизийн олон суваг олон нийтийн ухамсарт таалагдаж, тэднийг байлдан дагуулахын тулд америкчлал, европчлол, өрнөдийн элдэв уриа лоозон дэвшүүлэн, халамжлагч ивээгчийн дүрээр халхавчлан зүсэн зүйлээр довтолж байна.

Эх сурвалж: Ж.Отгонбаяр. Соёлын дархлаа: асуудал, шийдэл. Философи, эрх зүйн боловсрол. УБ. 2011. №11. 31 дэх тал

Асуулт:

1. Судлаач ямар асуудлыг дэвшүүлсэн бэ?
2. Та энэхүү асуудал, уг асуудлыг үүсэхэд нөлөөлж буй хүчин зүйлсийн талаарх судлаачийн байр суурьтай санал нийлэх үү? Хариултаа бодит жишээ баримтаар нотлоорой

Нэмж судлаарай

- Соёлын адилсал ба ялгарал. ЭШХ-ын илтгэлийн эмхэтгэл. Философи, эрх зүйн боловсрол. УБ. 2011. №11. 3-81 дэх тал
- Монголын нийгмийн өөрчлөлт. УБ., 2013. 93-147 дахь тал
- Монгол улсын хүний хөгжлийн илтгэл. 2016
- Монгол улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал
- Монгол улсын тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал-2030

www.unwto.org/
<http://mongolcom.mn>

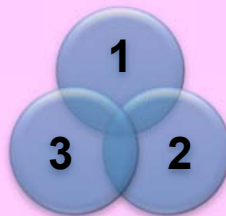
Сэдэв 4. СОЁЛЫН ЭРХ ЧӨЛӨӨ

Даалгавар 2. 14. Мэдээллийг уншаад асуултын дагуу ажиллаарай

<p>1. Жон Локк /1632-1704/ Хэнд ч байгалиас заяасан засаглах эрх, өөрөөр хэлбэл, хэнд ч бусдыгаа захирах төрөлх эрх гэж байхгүй. Эрх бол хүн бүрт хамаарах ёстой гэж тэр үзээд төрөлх гурван эрхийг тунхаглажээ. Энэ нь амьдрах эрх, эрх чөлөөтэй байх эрх, өмчлөх эрх юм. Локк хуулийн зорилгыг хүний эрхийг устгах буюу хавчин хясах явдал биш, харин түүнийг хамгаалж өргөжүүлэх явдал мөн гэж үзэж байв.</p>	<p>2. Дж.Кэмпбелл/1904-1987/ Эрх чөлөө бол хүний амьдралын эрхэм зорилго, хувь хүний өөрийгөө нээх, хувь чанараа хөгжүүлэх боломж мөн. Бид хараат байдлаас гарч, эрх чөлөөг оллоо гэхэд юу хийхээ мэддэг байх нь хамгийн чухал бөгөөд эрх чөлөөтэй байх эсэх нь хувь хүнээс өөрөөс нь шалтгаална. Жишээ нь, үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрхийн хэрэгжилт нь бид өөрийн гэсэн үзэл бодолтой байх тохиолдолд, чөлөөт сонголт хийх эрх нь бид чухам юу хүсч, юуг эрхэмлэж, амьдралдаа ямар зорилго тавьсан бэ гэдгээ мэддэг тохиолдолд л тус тус хэрэгжих боломжтой юм.</p>	<p>3. Э.Фромм /1900-1980/. Хүн бүрийн өвөрмөц боломжийг хүлээн зөвшөөрч, тэр бүрийг хөгжүүлэхээр тэмцэнэ гэдэг хүмүүний соёлын хөгжлийн үнэт ололт яах аргагүй мөн. Гэтэл одоо энэ ололтод аюул занал нөмрөөд байна. Хуурмаг эрх чөлөө нь хүнийг ганцаардуулж, хорвоо ертөнцөд итгэх юмгүй, айж хургасан, нэгэн болгодог. Ялангуяа, кибернетикийн хувьсгал, цөмийн зэвсэглэл гэх мэт хүний оюун ухаан, техникийн өндөр чадвар, соёлын жишиг нь нийгмийн зан чанарыг хүнлэг бус болгож, байна.</p>
---	---	--

Асуулт:

1. 3 сэтгэгчийн үзлийг уншаад Вен диаграммаар харьцуулалт хийж, үзлүүдийн нийтлэг болон ялгаатай талыг тодруулна уу
2. Диаграммдаа тулгуурлан эрх, эрх чөлөө гэсэн ойлголтыг ашиглан үзэл тус бүрийн агуулгыг илрүүлэх 3 асуулт зохионо уу
3. Хүний эрх, эрх чөлөө гэсэн 2 ойлголт ямар ялгаатай вэ? Аль нь анхдагч вэ? Яагаад?

Эрх чөлөө гэж юу вэ?, Эрх чөлөөтэй байх эрмэлзэл хүний төрөлх мөн чанараас гарвалтай юу?, аль эсвэл нийгмийн тодорхой хүмүүс буюу хэсэг бүлэгт олгосон тусгай эрх дарх юм уу?, Эрх чөлөөнд хүмүүсийн амьдралын нөхцөл, нийгэм соёлын хөгжлийн түвшин нөлөөлөх үү? Гадны шахалт дарамтгүй байх нь эрх чөлөө мөн үү?, Эрх чөлөө нь хэн нэгний хувьд зовлон, шаналал болж хувирах учир бий юу? гэх мэт олон арван асуулт судлаачдын дунд байдаг. Бид үзэн ядах, шударга бус хандах, үл тоох, нийгмийн хүрээнээс шахах, зайлуулах зэрэг үйлдлийн улмаас хүнийг боолчлох, худалдах, анги давхаргад хуваах, ялгаварлах үзэгдлүүдийн талаар зөвхөн хичээл төдийгүй, ном, зохиол, кино зэргээс мэдэх билээ. Үндэс угсааг “цэвэрлэх” нэрийн дор үй олноор хомроглон устгах, эсвэл нэг бүлэг, үндэстэн, улс бусдаас ангид, тэргүүнд байх ёстой гэж үзэх гэх мэт бусармаг үзэдлийг хүн төрөлхтний түүхээс ч мэдэх билээ.

Төрөлх хэлээрээ ярих, өөрийн угсаатны уламжлалаар бахархах, ёс заншлаа дээдлэх, нийгмийн амьдралд оролцох, үзэл бодлоо илэрхийлэх хэрэгцээ хүн бүхэнд байдаг. Хүний эрх гэдэг нь хүн бүрт угаас олгогдож заяасан адил, тэгш боломж нь юм. Өөрөөр хэлбэл, хүн бүрт хүний ёсоор амьдрахад шаардагдах наад захын баталгаа мөн. Энэ утгаараа хүний эрх жам ёсны шинжтэй, түүнийг аль нэг төр, хэн нэгэн хүн өгдөггүй. Ийм ч учраас хүн бүрийн амьд явах, эрүүл аюулгүй орчинд амьдрах, хөдөлмөрлөх гэх мэт эрхийг Үндсэн хууль, олон улсын гэрээ, үндэсний хууль тогтоомжуудаар баталгаажуулдаг гэдгийг та бүхэн эрх зүйн хичээлээс мэдэх билээ.

Тулгуур ойлголт

Хүний эрх: Хүн бүрт олгогдсон адил тэгш боломжийг хэлнэ. Энэнхүү боломжийг төрөөс, эсвэл хэн нэгэн хүнээс авч болдоггүй гэдэг утгаараа хүний эрх жам ёсны шинжтэй юм.

Эрх чөлөө. Хүн бүр бусдын эрхийг хүндлэх замаар өөрийн үйлдлээ сонголтын үндсэн дээр хийх боломжийг хэлнэ.

Хүний сонголт бүрийг хариуцлага дагадаг, өөрөөр хэлбэл, өөрийн үйл хэргээ гүйцээхдээ бусдын үйл хэргийг үгүйсгэхгүй, түүнд саад тотгор учруулахгүй байх явдал нь эрх чөлөөтэй байх гол шалгуур юм. Хүн эрхийнхээ хүрээнд амьдрахдаа бусдын эрхийг хүндэтгэх ёстой, ийм тохиолдолд хэн ч түүний эрхийг хязгаарлах ёсгүй гэж үзэх учраас эрх чөлөө нь ёс суртахууны дээд үнэт зүйл мөн.

Даалгавар 2.15. Асуултын дагуу эргэцүүлээрэй

Э гэдэг хүний эрх Б-гийн эрхийг зөрчих аваас Э-гийн эрх ерөөсөө эрх биш.
Үүнтэй адил Б-гийн эрх бусад хүний эрхийг зөрчвөл мөн л эрх биш.

- Надад ямар эрх байхгүй вэ?
- Надад байхгүй энэ эрх бусдад байгаа юу?

Эрх чөлөө бол бусадтай хамт амьдрах, бусдын санал бодлыг зөвшөөрөх, өөрийн байр суурийг илэрхийлэх, хэн нэгний эрх, эрх чөлөөнд халдалгүйгээр эрхээ эдлэх ур чадвар

юм. Тэгвэл соёлын эрх чөлөө гэж юу вэ гэдгийг мэдэхийн тулд дараах даалгаврыг ажиллацгаая.

Даалгавар 2.16. Тохиолдол шинжлээрэй

1. Германд ажилд саад учруулахгүй хэмээн албан байгууллагын хаалгыг ямагт хаасан байдаг. Харин АНУ-д ажлын газрын хаалга ихэвчлэн нээлттэй байдаг. Хаалттай хаалга нь хүмүүст найрсаг бус харилцааны мэдрэмжийг үүсгэж байна гэж Германд ажиллаж буй америкчууд гомдоллох тохиолдол гардаг гэнэ.

2. Казах оюутан Б монголоор сайн ярьж чаддаггүй. Хэлний бэрхшээлээс болж ангийнхандаа шоолуулж, буруу зөрүү хэлж ярьсан зүйлээсээ болж янз бүрийн хоч авдаг. Хичээлээ сайн хийдэг ч буруу ойлгосноос болж зарим үед сул дүн авна. Энэ байдлаасаа болж өөртөө гомдох, шантрах тохиолдол гардаг гэнэ.

Асуулт:

1.Тохиолдол тус бүрт гомдоллоход хүргэсэн гол асуудал нь юу байв? Ямар хүчин зүйлс нөлөөлсөн бэ?

2. Уг асуудлыг шийдвэрлэж болох ямар арга замууд байж болох вэ? Эдгээрээс хамгийн гол арга замыг тодорхойлно уу

Соёлын олон янз байдлаас хэн ч ангид байх боломжгүй. Нэгдмэл дэлхий ертөнцөд энэхүү олон янз байдалд хүндэтгэлтэй хандах нь өөрөө нэгдмэл байдлын үндэс болдог. Шинэ зууны хүн төрөлхтний соёлын зорилго, хөгжлийн хандлага нь сонголтын эрх, хүний хөгжилд чиглэх ёстой гэдгийг дэлхий нийтээр зөвшөөрч байна. Хувь хүнийг хүмүүнлэг, бүтээлч болгон хөгжүүлэх нь аль ч соёлын гол зорилго мөн. Хүний хөгжил бол хүн өөрөө, түүний амьдарч байгаа гэр бүл, хамт олон, улс нийгэм хөгжин дэвших эх сурвалж юм. Ийм ч учраас НҮБ хүний хөгжлийн үзэл баримтлалыг дэвшүүлж, улс орон болгон хүний хөгжлийн тухай илтгэл бичдэг байна.

Соёл бүхэн өөр өөрийн өвөрмөц өнгө төрхийг хадгалах замаар харилцан тэгш хөгжиж, хүн төрөлхтөний соёлын агуулгыг улам баяжуулж зэрэгцэн орших учиртай байдаг. Өөрсдийн соёлыг тээж явах эрх нь бусдын соёлд хүлээцтэй хандсан, эрхэмлэн нандигнасан дэмжлэг бүхий харилцан хүндэтгэлийн тайван орчинд хэрэгждэг. Соёлын энэ шинж онцлогийг соёлын эрх чөлөө хэмээх ойлголтоор илэрхийлэг.

Хүн сэтгэл дүүрэн амьдрахын тулд өөрийгөө олох, тодорхойлох, өөрөөр хэлбэл, “Та хэн бэ? гэсэн асуултад хариулттай байх хэрэгцээ бий болдог. Энэ хэрэгцээг хангагч амин чухал зүйл бол соёлын эрх чөлөө юм. НҮБ-ын хүний хөгжлийн 2004 оны илтгэл “Соёлын эрх чөлөө” сэдэвтэй байв. Тус илтгэлд үндэсний соёлын өвөрмөц язгуур чанарыг харгалзан хүн өөрөөрөө байх чөлөөт сонголтыг хэрэгжүүлэхийн зэрэгцээ хүн төрөлхтний соёлын нийтлэг ололт болон үйлчилгээгээр хангагдаж байхын чухлыг тэмдэглэжээ.

Соёлын эрх чөлөө:

- ✚ бүх хүмүүс эх хэлээрээ ярьж, өөрийн шашныг шүтэж, өөрийн соёлыг бүтээн туурвих бололцоог эдлэх эрх,
- ✚ хүмүүс өөрсдийгөө илэрхийлэх, өөрийн хувь чанараа хөгжүүлэх, хэн байх, хэрхэн аж төрөх гэдгийгээ сонгох чадвар,
- ✚ баталгаат боловсрол, эрүүл мэндийн үйлчилгээ, бусад олон төрлийн нийгмийн баталгаагаар хангагдаж байх эрх

Эх сурвалж: НҮБ-ын хүний хөгжлийн илтгэл. 2004

Соёлын эрх чөлөөний асуудалд, жишээ нь, соёлын, угсаатны, арьсны, бэлгийн, шашны, оюун санааны ялгаатай байдлыг үнэлэх, эдгээрээс үл хамааран хоорондоо харилцах, уг харилцаагаа улам тэлэх, нийгмийн олон бүлгийн харилцан адилгүй санаа бодлыг шийдвэр гаргах үйл ажиллагаанд оролцуулах, хувийн онцлогоос хамааран нээлттэй байж чадахгүй байгаа хүмүүст манлайлах боломжийг олгох, дэмжих, амьдрах хэв маягийг тулгахгүй байх гэх мэтээр бусдыг хүлээн зөвшөөрөх зэрэг олон асуудал багтана.

Соёлын эрх чөлөө нь тухайн хүний харьяалж буй улсаас их шалтгаалдаг. Жишээ нь, нийгмийн хангамж үйлчилгээг авах, эмнэлгийн тусламж авах, тэтгэвэр, тэтгэмж авах, сурч боловсрох, бүтээл туурвих, түүнийхээ эрхийг хамгаалуулах, өөрийн хэл, соёлоор бахархах, эх хэлээрээ сурч боловсрох эрх гэх мэт. Манай улсын хувьд 1990 оны ардчилсан хувьсгалаас хойш нийгмийн оюун санааны амьдралд олон өөрчлөлт гарсан байна. Тухайлбал,

- ✚ үг хэлэх, чөлөөтэй ярьж, бичих, хэвлэн нийтлэх эрх чөлөө,
- ✚ үндэсний чөлөөт хэвлэл бүрэлдэн бий болох эрх чөлөө,
- ✚ авьяас билгээ дайчлах, бүтээн туурвих эрх чөлөө,
- ✚ үндэсний үзэл санаа, соёл уламжлалаа сэргээн мандуулах эрх чөлөө,
- ✚ сүм хийд нээх, шүтэн бишрэх эрх чөлөө,
- ✚ бусад улс оронд суралцах, аялан жуулчлах, ажиллаж амьдрах гэх мэт олон эрх чөлөө нээлттэй болов.
- ✚ хүний эрхийн зөрчил, хүчирхийлэл, аливаа шударга бус үйлдэлтэй тэмцэх боломж бүрдсэн гэх мэт

Одоо та бүхэн соёлын эрх чөлөөний суурь зарчим хийгээд хөгжлийн түвшингээс үл хамааран бараг бүх нийгэмд соёлын эрх чөлөө зөрчигддөг хандлагатай танилцана уу

Соёлын эрх чөлөөний суурь зарчим

- угсаатны ялгаатай бүлгүүд болон нутгийн уугуул иргэдийн соёлыг оролцуулан бүх соёлыг ижил тэгш үнэлж, хүндэтгэх
- уламжлалт ёс заншлыг байгаагаар нь мухар сохроор ёсчлон дагах биш, харин хувь хүний сонголт хийх бололцоог өргөжүүлэх

Соёлын эрх чөлөөг зөрчих хандлага

- амьдралын хэв маягийг үгүйсгэх. Хувь хүн болон бүлгийн аж төрөх хэв маягаа сонгох нөхцөл, боломжийг хязгаарлаж, нийгмийн бусад гишүүдийн адилаар амьдрахыг шаардлага болгох.
- нийгмийн амьдрал дахь оролцоог хязгаарлах. Хүмүүсийг соёлын өвөрмөц хэв шинжээс нь болж нийгэм, эдийн засаг улс төрийн амьдралд оролцох боломжийг хязгаарлах, ялгаварлан гадуурхах, хавчих гэх мэт.

Бүдүүвч 2.6. Соёл эрх чөлөөтэй байх зарчим, түүнийг зөрчих хандлага

Соёлын даяаршлын эрин үе дэх соёлын эрх чөлөөний өргөжилт нь шийдэхэд бэрхшээлтэй олон асуудлыг бий болгож байна. Хүмүүс хоорондын харилцаа, үнэт үнэт зүйл, үзэл санаа, амьдралын хэв маягийн солилцоо маш өргөн хүрээнд өрнөж байна. Энэ байдлыг зарим хүн амьдрах боломж, эрх өргөжиж байна гэж эерэгээр үнэлдэг бол

зарим хүмүүст энэ нь айдас түгшүүр, эргэлзээг төрүүлж байна. Иймд даяаршил амьдралын уламжлалт хэв маяг, үнэт зүйлсийг үгүй хийж байна гэж олон хүн эмзэглэж, шүүмжлэлтэй ханддаг.

Соёлын эрх чөлөөг үгүйсгэх нь хүмүүсийн бололцоог хязгаарлах, амьдралыг явцууруулж, соёлын харилцаанаас хөндийрүүлж болно. Ийм учраас хүний хөгжлийн үзэл баримтлалд соёлын эрх чөлөөний асуудал чухал байр суурь эзэлдэг. Хүний хөгжлийн соёлын хэмжүүрээр тодорхойлох гол шалтгааныг тоочиж болно. Үүнд:

- ✚ Соёлын эрх чөлөөг эдлэх буюу хүн өөрт байгаа бололцоог ашиглах эсэхээ шийдвэрлэх нь тухайн хүний амьдралд гол үүрэг гүйцэтгэдэг.
- ✚ Соёлын эрх чөлөөний дэвшил нь хүний хөгжилтэй салшгүй холбоотой. Хүний хөгжлийн үзэл баримтлал нь уламжлалт соёлоор үл хязгаарлагдан соёлын янз бүрийн салбарт хүний эрх чөлөөний үүргийг тодруулахад хувь нэмрээ оруулдаг.
- ✚ Соёлын эрх чөлөө нь зөвхөн соёлын салбарт төдийгүй, нийгэм, улс төр, эдийн засгийн салбарын амжилт болон бүтэлгүйтэлд нөлөөлдөг. Жишээ нь, ядуурал нь эдийн засгийн гол асуудал боловч соёлын эрх чөлөөний асуудлаас гадуур шийдвэрлэгдэх ямар ч боломжгүй.

 Гэртээ хийгээрэй		
1.Хүснэгтийг гүйцээгээрэй		
Ойлголт	Гол шинж	Жишээ, баримт
эрх		
эрх чөлөө	Хүн бүр бусдын эрхийг хүндлэх замаар өөрийн үйлдлээ сонголтын үндсэн дээр хийх боломж	
соёлын эрх чөлөө		
2.Дараах эргэцүүлэл эрх, эрх чөлөө, соёлын эрх чөлөө гэсэн ойлголтуудын алинд нь хамаарах вэ? Яагаад?		
<p>Өргөн уудам нутагт сийрэг суух нүүдэлчид эргэх дөрвөн улиралд зөвхөн онгон байгальтай харилцаж, дураар амьдардаг байсан нь тэдний аливаа дэг журамд орох дургүй, өөрийгөө хүндэтгэдэг, биеэ тоосон, цагийн мэдрэмж муутай зан төрхийг бүрдүүлж, байгалийн эрс тэс уур амьсгалд амьдардаг янз бүрийн нөхцөлтэй газраар байнга сэлгэн амьдардаг нь тэднийг ямар ч шинэ нөхцөлд амархан дасан зохицдог зан сургажээ.</p>		

Соёлын цочирдол гэж юу вэ?

Даалгавар 2.17. Тохиолдол шинжлээрэй

Би америк оронд сургууль төгсөж тэндээ олон жил амьдарсан. Эхэн үедээ надад хоол унднаас эхлээд бүх юм таалагдахгүй, заримдаа бүр хэл сурахаас хүртэл татгалзмаар мэдрэмж төрөх үе байсан. Харин саяхан эх нутагтаа ирээд сайхан амьдаръя гэтэл бүх зүйл бас л өөрчлөгдөж буцах сэтгэл төрөх болов. Би Монголдоо идээшихгүй байна гэвэл хэн ч үнэмшихгүй байх. Ийм байдал ганц надад ч байгаа биш бололтой. Охин маань нэг өдөр “Би багшаасаа эсээгээ авъя” гэхэд багш чив чимээгүй ширээгээ уудлаад байв. Багш хайж байгаа бол ямар нэгэн юм хэлэх ёстой, миний хэлснийг сонсонгүй гэж бодоод “би эсээгээ авах гэсэн юм” гэж дахин хэлтэл яасан яршигтай юм, хайж л байна шүү дээ гэж хариулсан гэж тэр ихэд гайхаж ярьж байсан юм. Тэгэхэд би америкчууд их яриа хүмүүс, чимээгүй байдал харилцааг эвдэнэ гэж үздэг. Харин манайд чимээгүй байдал нь тааламжтай байдлыг үүсгэдэг байж болох юм гэж бодлоо.

Асуулт:

1. Энэ хүнийг харьжсан хүн байна гэж ойлгож болох эсэх талаар та бүхэн ямар саналтай байна вэ?
2. Тохиолдлоос ямар асуудлыг дэвшүүлж болох вэ?
3. Тухайн асуудлыг шийдвэрлэх арга замын талаар санаагаа илэрхийлээрэй

Соёл судлалын ухаанд соёлын шок гэсэн ойлголт байдаг. Энэ ойлголтыг анх 1954 онд америкийн сэтгэл судлаач К.Оберг хэрэглэжээ. “Соёлын шок” гэдэг нэр томъёог монголоор соёлын цочирдол гэж орчуулан хэрэглэдэг. Хүн бүр суралцах, амьдарч ажиллах, аялж зугаалах гэх мэт янз бүрийн зорилгоор гадаад орныг зорих явдал олонтоо гардаг. Хүн өөрт дасал болоогүй харийн соёлд орох үед олон таагүй сөрөг мэдрэмжүүд үүсч болох бөгөөд тэдгээрийн нэгдлийг соёлын цочирдол гэсэн ойлголтоор илэрхийлдэг.

Тулгуур ойлголт

Соёлын цочирдол. Өөр соёлын орчин нөхцөл тухайн хүний хүссэнээс огт өөр байх, бүтэлгүйтэх, сэтгэл ханамж мэдрэгдэхгүй байх үед үүсэх бухимдал, гутрал, түгшүүр гэх мэт сөрөг мэдрэмж үүсэх үеийн сэтгэл зүйн байдлыг хэлнэ.

Хэдийгээр сайхан бүхнийг төсөөлөн очдог ч харь оронд мэдэхгүй хэлээр, дасал болоогүй хүмүүстэй харилцаж аж төрнө гэдэг тийм ч амар зүйл биш ажээ. “Усыг нь уувал ёсыг нь дага” гэдэг үг байдаг. Харь улс орны соёл, зан үйлийн онцлогт дасан зохицох явцад гардаг хүндрэл бэрхшээлийн нэг нь соёлын цочирдол юм.

Харийн оронд очсон анхны өдрүүдэд ихэнх хүмүүс сэтгэлээр унаж, сэтгэл санааны хувьд таагүй болж, өөрийн соёл, ёс заншлаа үгүйлдэг. Эх орон ба зорчсон орны соёлын ялгаа нь их байх тусам соёлын цочирдлыг ихээр мэдэрнэ. Энэ бүхнийг гэрээ санагалзах, цаг агаар таарахгүй байх, ганцаардах зэрэг шалтгаантай ихэвчлэн холбон үзэж, шантрах үе гардаг. Иймд энэ байдлын учир шалтгааныг ойлгож, ийм байдалд орохгүй байх бэлтгэлтэй байх хэрэгтэй юм. Тухайлбал, хувь хүнээс хамаарах хүчин зүйлс байна. Жишээ нь, олон талын мэдлэгтэй, зорчих орныхоо түүх, соёлыг сайн судалсан, харилцааны чадвар сайтай, бусадтай ойлголцож чаддаг, хүлээцтэй тэвчээртэй хүмүүс аливаа шинэ соёлд амархан дасан зохицож чаддаг байна. Бас эх орон ба зорчих орны соёлын ялгаа, тэдгээрийн хооронд харилцаа таатай эсэх болон нийгмийн шинжтэй хүчин зүйлс нөлөөлнө. Жишээ нь, төрөлх соёлд хатуу чанга дэг ёс байх нь харийн соёлд дасан зохицох үйл явцыг удаашруулна.

Соёлын цочирдлын илрэлд бухимдал, шинэ орчин нөхцөл, хоол хүнс, болон хүмүүсийг хэт шүүмжлэх, гомдоллох, өөртөө итгэл алдрах, нойргүйдэх, уурлах, түрэмгий авир гаргах гэх мэт шинж тэмдгүүд багтдаг байна. Эдгээр нь хэдийгээр түр зуурын шинжтэй мэт боловч хуримтлагдах аваас сүүлдээ ямар нэг өвчний эх үүсвэр болох магадлалтай.

Соёлын цочирдлыг даван туулах үйл явц нь тодорхой үе шатуудыг дамждаг ба тэрхүү үе шатуудыг аливаа соёлд дасан зохицох зам гэж нэрлэдэг. Дасан зохицох хугацаа янз бүрийн хүчин зүйлсээс шалтгаалж харилцан адилгүй байдаг. Зарим судлаачдын үзэж байгаагаар харийн соёлд дасан зохицох 7 үе шат байдаг ажээ. Үүнийг дараах графикаар үзүүлье.

А – шинэ газар таалагдаж, урам зориг эрч хүчтэй байна.

В – харь хэл, орчин, хоол хүнс зэрэг шинэ зүйлсийг хүлээн авч чадахгүйгээс бухимдал эхэлнэ. Гэрээ санах, ганцаардах гэх мэт.

С – бага багаар орчинлоо дасч

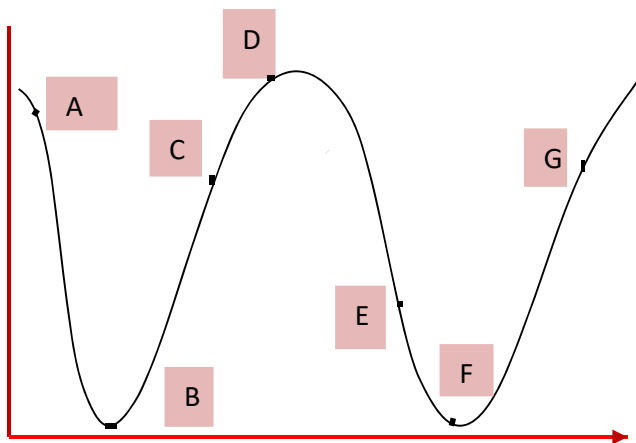

График 2.1. Харь соёлд дасан зохицох үе шат

Соёлын цочирдол нь нэг удаа биш, хэд хэдэн удаа давтагдаж болно. Ийм байдлыг даван туулж, гадаад орныг зорьсон зорилгынхоо төлөө шантрахгүй явах боломж бий. Аль болох бага цочирдол мэдрэхийн тулд яах ёстой вэ? Юуны түрүүнд шинэ соёл, угсаатны онцлогийн талаарх мэдлэг хуримтлуулах, мэдээлэл цуглуулах, хүмүүсийн харилцааны онцлогийг судлах, холбогдох ном, сэтгүүл авч явах гэх мэт бэлтгэлийг хангах нь зүйтэй. Бас гадаад оронд очоод хэт шүүмжлэхээс урьтаж, шинэ орчин нөхцөл, амьдралын хэв маяг, тус соёлын үнэ цэнэ, үзэл санаатай аль болох түргэн танилцах, суралцах, бусадтай нөхөрсөг харилцаа тогтоож, сэтгэлээ хуваалцаж, ярилцаж байх нь зүйтэй. Соёлын ялгаатай байдлыг ойлгох, хүлцэн тэвчиж, хүндэтгэн хүний ёсоор хамтран амьдрах, харилцан ойлголцохыг эрмэлзэх нь соёлын эрх чөлөөний суурь зарчим мөн.

Зарим судлаачид соёлын цочирдлыг зөвхөн харь соёлд биш, бас байгалийн гэнэтийн гамшигт үзэгдэл (хар салхи, цунами, газар хөдлөх гэх мэт), терроризм, улс орнуудын хоорондох зэвсэгт мөргөлдөөн зэргийн сөрөг нөлөөллөөр үүсч болно гэж үзсэн байдаг. Тухайлбал, байгалийн гамшигт үзэгдэлд хүмүүс үй олноороо нэрвэгдэж, хүчин мөхөсдөх, гарах арга замаа олохгүй байх, эд материал, санхүүгийн болоод эрүүл мэнд, сэтгэл санааны их хэмжээний хохирлыг амсах үед цочирдолд орж болно. Бас нийгмийн дотоодод амьдралын нөхцөл шинээр солигдох үеийн мэдрэмж, сэтгэгдэлтэй холбон тайлбарлаж бас болно гэсэн үг юм. Жишээ нь, нэг сургуулиас нөгөөд шилжиж байгаа хүүхдэд, өөр албан тушаалд томилогдож, өөр хотод, хотоос хөдөөд шилжин ирж байгаа хүмүүст төрж болох аж.

Даалгавар 2.18. Асуултын дагуу ажиллаарай

- Энэхүү сэдвээр та бүхэн юу сурсан бэ?
- Сэдвийн гол ойлголтын утга санааг илэрхийлэх ямар жишээ байж болох вэ?
- Багаар ажиллаж, жишээнүүдийн аль нь тухайн ойлголтын утга холбогдлыг илэрхийлсэн жишээ мөн, аль нь биш болохыг тогтоон, үндэслэлээ гаргаарай

Гэртээ хийгээрэй

Нэмж судлаарай

1. Хүснэгтийн дагуу ажиллаарай	
Бидний ямар үйлдлүүд соёлын эрх чөлөөнд үл нийцэх вэ?	Энэ үйлдлийг зогсоохын тулд бид юу хийх ёстой вэ?

2. Манай орны хот, хөдөөгийн ялгаа нь соёлын цочирдолд хүргэх шалтгаан мөн эсэх талаар санаагаа илэрхийлээрэй. Үгийн тоо 150-200

- Эрих Фромм. Эрх чөлөөнөөс дайжихуй. УБ. 2010
- Б.Батчулуун. Эрх чөлөөний дайсан. УБ., 2010.
- Б.Баабар “Монголчууд : нүүдэл суудал” 1-р дэвтэр УБ. 2009
- А. Гидденс Социологи. УБ., 2006. I бүлэг
- П.С.Гуревич. Соёл судлал. I,II дэвтэр. УБ. 2012
- Монгол улсын хүний хөгжлийн илтгэл. 2016
- Монгол улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал
- ЮНЕСКО-гийн Дэлхий дахины тайлан илтгэл “Соёлын төрөл зүйл соёл хоорондын харилцааг тэтгэхүй” Люксембург., 2009., 28 дахь тал
www.unwto.org/

Сэдэв 5. БҮЛГИЙН ДҮГНЭЛТ

“Соёл” хэмээх бүлэг сэдвээр бид XI ангийн “Соёл” бүлгийн агуулгыг үргэлжлүүлэн, соёлын үйлдвэрлэл, соёлын даяаршил, соёлын орон зай, соёлын эрх чөлөө, соёлын адилсал, соёлын дархлаа, соёлын цочирдол зэрэг ойлголтуудын утга холбогдлыг мэдэж, орчин үеийн соёлын нэн тулгамдсан гэх асуудлуудыг судаллаа.

Соёл нь тогтвортой, нэгэн жигд байдаг үзэгдэл биш. Тэр үүсч, хөгжиж, нэг ард түмэн, улс орноос нөгөөд түгэн дэлгэрч, өнгөрсөн үеийнхнээс хойч үеийнхэнд уламжлагдаж, бас өөрчлөгдөж байдаг.

Хүн төрөлхтний соёлын зорилго, хөгжлийн хандлага нь сонголтын эрх, хүний хөгжилд чиглэж байна. Хувь хүнийг хүмүүнлэг, бүтээлч болгон хөгжүүлэх нь аль ч соёлын гол зорилго юм. Соёл нь өнөөдөр битүү хаалттай орон зай байхаа больж, соёлын өргөн айлсалт, улс үндэстэн хоорондын харилцаа, мэдээлэл технологийн харилцаанд түшиглэн даяаршиж байна. Нөгөө талаас, өнөөгийн соёл нь дэлхий нийтийн тогтвортой хөгжил, улс үндэсний соёлын эрх чөлөө, бие даасан байдал, хувь хүний амьдралын хэв маяг, итгэл үнэмшил зэрэг олон асуудлыг дэвшүүлэн тавих боллоо. Эдгээр асуудлыг гүнзгийрүүлэн судлах, цаашдын чиг хандлага, шийдлийн талаар байр сууриа илэрхийлэх боломж сурагч та бүхэнд нээлттэй байгаа билээ.

Дүгнэлт хичээлээр та бүхэн бүлгийн агуулгад нийцсэн даалгавруудыг хийж гүйцэтгэх болно. Энэ нь мэдлэг, чадвараа бататгах, гол асуудлыг эргэцүүлэн гүнзгийрүүлэх, амьдрал ахуйдаа хэрэглээ болгох арга, хандлагаа дээшлүүлэхэд тус дөхөм болно гэдэгт найдаж байна.

1989 онд Мери Месенжер Девизс “Зурагт хүүхдэд сайн зүйл үү?” гэдэг номдоо зурагтаар үзүүлдэг балмад явдлууд хүүхдүүдэд ямар нөлөө үзүүлдгийг анхааран судалжээ. Энд цочирдох, цагаатгах, мэдрэмжгүй болох гэсэн дэлгэцийн балмад явдлын гурван зөрчилтэй явдлын нөлөөг авч үзжээ.

Цочирдол гэдэг бол хүмүүс илүү мэдрэмтгий болох үйл явц юм. 1960-аад оны сүүлч, 70-аад оны эхээр Америк хүмүүс бараг орой болгон зурагтын мэдээгээр биет аллагын үйлдлийг үзэх болжээ. Тэдэнд Вьетнамын дайныг өмнөх ямар ч дайныг үзүүлээгүй аргаар харуулжээ. Америкчууд иргэд ба цэргүүдийн зовлонг үзээд мэдрэмтгий болж энэ цочирдол, жигшил зэвүүцэл нь америкийн цэргийг татаж авахад хүргэсэн нийтийн эсэргүүцэл өрнөхөд тусалжээ.

Цагаатгал гэдэг бол бид сэтгэл хөдлөлөө сулруулах, арилгах үйл явц юм. Дэлгэцээр балмад явдал үзэх нь бид балмад сэтгэл хөдлөлөө гэм хоргүйгээр бууруулах юм уу, арилгахад тус болдог учраас сайн зүйл гэж хэлдэг хүмүүс бий. Бид тэдгээрийг уран сэтгэмждээ эдэлж өнгөрдөг гэнэ.

Мэдрэмжгүй болох гэдэг бол нэгэн цагт бид хүний зовлонд мэдрэмжгүй болох үйл явцыг хэлнэ. Балмад хөтөлбөрүүдийг үзэх нь бидэнд ийм нөлөө үзүүлж болно. Бид хүний зовлонг мэдрэх чадвараа алдаж, балмад явдал нь бидний хүсдэг хэвийн зүйл мэт итгэдэг болчихож магадгүй юм. “BOZO тоглоом” гэдэг алдарт туршилт мэдрэмжгүй болох энэ нөлөөг нотолжээ. Бага насны хүүхдүүдэд том тоглоом руу хүүхдүүд алх барин довтолж байгааг харуулсан кино үзүүлжээ. Дараа нь яг кинонд үзүүлсэнтэй адил тоглоом бүхий өрөөнд хүүхдүүд юу хийхийг ажигласанд олон хүүхэд дэлгэцээр үзсэнтэйгээ адил балмад авирласан байна.

Асуулт:

1. Баг бүр зурагтаар үзүүлдэг балмад явдлаас болж цочирдол, цагаатгал, мэдрэмжгүй болж байгаа нэг тохиолдол, жишээг сонгож ярилцаарай
2. Та нарын сонгосон тохиолдол, жишээ аль нөлөөлөлд хамаарах вэ? Яагаад?
3. “Телевиз бол соёлын үйлдвэрлэл мөн” сэдэвт нотолгоо гаргаж, харилцан ярилцаарай

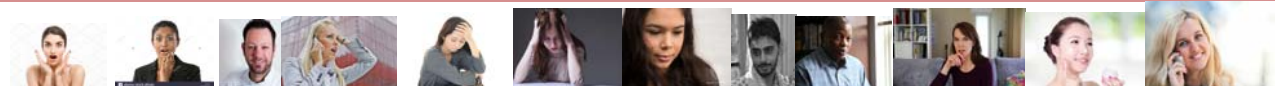
Даалгавар 2.20. Асуултад хариулаарай

1. Иргэдийн эрх чөлөөний тухайд төр ямар үүрэг хүлээдэг вэ?
2. Соёлын эрх чөлөө хүний ямар эрхүүдийг баталгаажуулдаг вэ?
3. Соёлын орон зай нь физик газар зүйн орон зайгаас ямар ялгаатай вэ?
4. Танай орон нутгийн өвөрмөц брэнд бүтээгдэхүүн юу вэ?
5. Даяршлын үеийн гол бодлогыг Тогтвортой хөгжлийн үзэл санаа гэжээ. Яагаад?

Даалгавар 2.21 Дараах бүдүүвчийн дагуу соёлын үйлдвэрлэлийн төрлүүдээс бичиж, чиг үүргийн талаар дэлгэрүүлэн ярилцаарай

Даалгавар 2.22. Соёлын ямар асуудлыг зурагт өгүүлж байна вэ? Жишээ авч тайлбар хийгээрэй

Даалгавар 2.23. Эх сурвалжтай ажиглаарай

Хятадын баруун хойд хэсэг дэх Хөх нуур, Төвдийн өндөрлөгт 32800-гаад Дээд Монгол аж төрдөг. Тэд монголоор ярьдаггүй, зөвхөн төвдөөр ярьдаг. Дээд Монголчууд хэдий шүтлэгтэй байсан ч өөрсдийгөө

Элион компани санаачилсан цөлийн өвөрмөц үйлдвэржилт нь өнгөрсөн 20 жилийн хугацаанд Хятадын шинжлэх ухааны салбарт ихээхэн амжилт авч

Асуулт:

1. Таны бодлоор эдгээр эх сурвалжид зохиогчийн илэрхийлэх гэсэн гол санаа юу байв?
 2. Эх сурвалж тус бүрээс хамгийн чухал гэсэн нэг асуудал дэвшүүлээрэй
 3. Эдгээр асуудал хоорондоо хамааралтай юу? Яагаад?
 4. Эдгээр асуудлыг хэрхэн шийдвэрлэж болох талаар саналаа солилцоорой
 5. Дараах өгүүлбэрийг гүйцээж бичээрэй
- Миний бодлоор, элсэн цөлийг “ногоон бүс” болгож байгаа нь юм, учир нь ...
- Миний бодлоор, малчид бэлчээрээ хашаалж, байшинд амьдрах болж байгаа нь юм, яагаад гэвэл
- Дээд Монголчуудыг өөрсдийгөө Төвдөөс ялгах гэж зүтгэж байгаа нь юм, яагаад гэвэл

1. Соёлын орон зай гэж юу вэ?

- a. Соёлын үнэлэмжүүдийн харилцан нөлөөллөөр бий болж байдаг оюун санааны орчин
- b. Соёлын харилцаа бүх талаар өргөжин тэлэх үйл явц
- c. Янз бүрийн ард түмний эрх чөлөөний талаарх мэдрэмж
- d. Тусгаар соёлуудын харилцан нөлөөллөөр бий болж байдаг оюун санааны орчин

2. Монгол улс хэдэн онд дэлхийн Тогтвортой хөгжлийн хөтөлбөрт нэгдэн орсон бэ?

- a. 1995
- b. 1998
- c. 2005
- d. 2008

3. Зөв харгалзуулаарай

1. Хүмүүс эх хэлээрээ ярьж, хувь чанараа хөгжүүлэх, нийгмийн баталгаагаар хангагдах, өөрийн соёлыг бүтээн туурвих бололцоог эдлэх эрх	a. Соёлын адилсал
2. Соёл өөрийн үнэт зүйлсээ хамгаалж, оршин тогтнолоо бэхжүүлэн баталгаажуулах чадвар	b. Соёлын эрх чөлөө
3. Ард түмэн өөрийн соёлын хэм хэмжээ, зан үйл, хэл, үнэлэмжийн баримжааллыг ухаарч ойлгох, өөрийгөө ойлгох, тэрхүү соёлыг тээгч гэдгээ ухаарах байдал	c. Соёлын дархлаа

4. Улс бүхэнд байдаг хүндэтгэл, идээ ундаа, дуу хөгжим, үндэсний спорт, хэл, бичиг үсэг, түүх, шашин, урлал, зан үйл, хөдөлмөрийн соёл зэргийг багтаамждаа агуулсан ойлголт аль нь вэ?

- a. Сонгодог соёл
- b. Нүүдэлчин соёл
- c. Үндэсний соёл
- d. Суурьшмал соёл

5. Соёлын орон зай, кибер орон зай гэсэн ойлголтуудын хамаарлыг аль нь зөв илэрхийлсэн бэ?

- a. Энэ хоёр ойлголт ижил утгатай
- b. Соёлын орон зайн нэг хэлбэр нь кибер орон зай юм.
- c. Кибер орон зайн нэг хэлбэр нь соёлын орон зай юм.
- d. Энэ хоёр ойлголт хоорондоо ямар ч хамаагүй

6. Цэгийн оронд тохирох үгийг бичээрэй

Үндэсний соёлын өвөрмөц өв санг дэлхийн олон нийтэд үзүүлэн таниулах хэрэгцээ улам нэмэгдэж байгаа өнөө үеийн соёлын солилцооны гол хөтөлгөө хүч нь дотоодын болон олон улсын мөн.

7. Эргэцүүллийг уншаад өөрийн байр суурийг илэрхийлээрэй

Дэлхийн өнцөг булан бүрт хүмүүс пицца, гамбургер, кари, шарсан төмс идэж, кока-кола, пепси ууж, дэлхий нийтээрээ телевизийн нэг үзмэр /шоу/ үзэж, адилхан хэв маягаар хувцаслаж, нэг төрлийн хөгжим сонсож, чадсан чадаагүй нэг хэл /англи/-ээр ярьж байна. Төрөлх монгол хэлээрээ зөв ярьж, алдаагүй бичиж сурахыг эхэнд тавьж чухалчлахын оронд англи хэл рүү дэндүү шуурч байна.

8. Дараах жишээ тус бүр соёлын ямар ойлголт, ямар асуудлыг илэрхийлж байна вэ? Яагаад гэдэг асуултын дагуу үндэслэлээ гаргаарай

а. Дэлхийн хүн ам өссөөр, бидний нөөц баялаг хурдацтай багассаар байна. Жишээ нь, ой модыг үй олноор устгаж байгаа нь цаг агаарт, хөрс шороонд, цаашлаад байгаль экологт бүхэлд нь ямар хор нөлөө үзүүлж байгааг бид тодорхой хэлж мэдэхгүй байгаа шүү дээ.

б. Монголын туульсын зохиолуудад харийн хаад, мангас махчины дүрүүд байдаг бол үлгэрт дарлагч ноёд, баяд, харийн дайсан, мөн мангас байдаг. Үлгэрт гарч байгаа өнчин хүү, туульд гарч байгаа баатар эр нь элдэв бэрхшээл зовлон үзэж явсаар эцэст нь амар жаргалтай амьдралыг олж авч байгаагаар дүрслэгддэг.

в. Зарим улс оронд цагаач иргэдийг өөрийн соёлын дэг жаяг, зан үйл, төрөлх хэлнээс татгалзахыг шаарддаг байна. Бас нийгмийн амьдрал дахь оролцоог хязгаарладаг байна.

г. “Жар хоног жаргаж

Ная хоног найрлаж

Дээр ноёнгүй

Дэргэд дайсангүй

Амсан сайхан жарган суух нь энэ” (Хан Харангуй, 2016: 88-89).

Энэхүү бүлэг сэдвийн сонирхолтой сэдэв таныхаар аль нь вэ? Яагаад?	
Орчин үеийн соёлын хамгийн тулгамдсан асуудлыг нэрлэ гэвэл таны хувьд юуг нэрлэх вэ?	
Монгол үндэсний соёлын гол бахархал таныхаар юу вэ?	
Энэ бүлгээс нэг сэдэв гүнзгийрүүлэн судал гэвэл та ямар сэдвийг сонгох вэ? Яагаад?	

Эсээ бичих сэдэв:

- Соёлыг ойлгож, мэдэхийн ач холбогдол
- Соёлын аялал жуулчлал хурдацтай хөгжихэд нөлөөлөх хүчин зүйлс /орон нутгийн жишээн дээр/
- Даяршлын сөрөг тал, түүнийг даван туулах арга зам /орон нутгийн жишээн дээр/
- Тогтвортой хөгжлийн үзэл санааны хэрэгжилт /орон нутгийн жишээн дээр/
- Даяршлын эерэг тал /орон нутгийн жишээн дээр/
- Би монгол соёлын төлөөлөл мөн
- Нүүдэлчний соёлыг жуулчдад таниулахын ач холбогдол юу вэ?
- Соёлын аюулгүй байдал гэж юуг хэлэх вэ?
- Монгол соёлын үнэт зүйлс
- Соёлын цочирдолд өртөхгүй байх арга зам
- Соёлын нэгдмэл байдлыг хадгалан хамгаалахад иргэдийн оролцоо
- Интернетэд хяналт тавих нь ямар хэрэгтэй вэ?
- Хүн төрөлхтний соёлд нүүдэлчдийн соёлын эзлэх байр суурь
- Монголчуудын байгаль, эх дэлхийтэйгээ зохицон амьдарч ирсэн арга ухаан
- Соёлын аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх замаар үндэсний соёлын дархлааг бэхжүүлэх нь
- Өнөөгийн аж төрөх ёс ирээдүйд нөлөөлөх нь
- Соёлын олон янз байдалд хүндэтгэлтэй хандахын утга учир
- Улс орны тогтвортой хөгжлийн шалгуур

Ашигласан ном зохил

1. Б.Батчулуун. Эрх чөлөөний дайсан. УБ., 2010.
2. А. Гидденс Социологи. УБ., 2006. I бүлэг
3. П.С. Гуревич. Соёл судлал I, II дэвтэр УБ., 2012
4. В.А. Канке Философи. Сурах бичиг. УБ., 2009
5. Монголын нийгмийн өөрчлөлт. УБ., 2008
6. Д. Нарантуяа. Чанарын аргын судалгаа. УБ., 2012
7. Нейл Смелзер. Социологи. УБ., 2001. II бүлэг
8. С.Түмэндэлгэр нар. Сургалтын үнэлгээний олон хувилбарууд. УБ 2006., 75-94 дэх тал
9. Соёлын бодлого, соёл урлагийн байгууллагын санхүүжилт. УБ., 2003.
10. О. Шпенглер. Закат Европы \Европын доройтол\ Т.1, М., 1993.
11. Эрих Фромм. Эрх чөлөөнөөс дайжихуй. УБ. 2010
12. Монгол улсын хүний хөгжлийн илтгэл. 2016
13. Монгол улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал
14. ЮНЕСКО-гийн Дэлхий дахины тайлан илтгэл “Соёлын төрөл зүйл соёл хоорондын харилцааг тэтгэхүй” Люксембург., 2009.
15. Монгол улсын тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал-2030
16. “Соёлын үйлдвэрлэл” үндэсний хөтөлбөр 2015 он
17. “Төрөөс соёлын талаар баримтлах бодлого”, 2012 он
18. Нийгмийн ухаан-VI Сурах бичиг. УБ., 2014 он

